

Ergenlerde Din-Mezhep Kavramsallaştırması: Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Anadolu Lisesi Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma)

Ayşe Yılmaz - Mehmet Dalkılıç

Öz

Konu ve Amaç: Bu araştırma, Anadolu lisesi öğrencilerinin din ve mezhep kavramlarını nasıl anlamlandırdıklarını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada özellikle öğrencilerin mezhebi dinin kendisiyle özdeş mi gördükleri, din içinde oluşmuş beşerî bir yorum geleneği olarak mı değerlendirdikleri, yoksa mezhebi gereksiz ya da dinden tamamen ayrı bir olgu olarak mı algıladıkları ele alınmıştır.

Yöntem: Araştırma, nicel araştırma desenine dayalı kesitsel ve betimsel-ilişkisel bir tarama çalışmasıdır. Veriler, İstanbul'un Fatih ve Gaziosmanpaşa ilçelerinde bulunan altı Anadolu lisesinde öğrenim gören 14-18 yaş aralığındaki 765 öğrenciden toplanmıştır. Veri toplama aracı olarak "Anadolu Lisesi Öğrencilerinin Din Yorum Biçimi (Mezhep) Algısı Anketi" kullanılmıştır. Veriler frekans, yüzde, çapraz tablolar, Pearson ki-kare testi ve Cramér's V katsayısı ile analiz edilmiştir.

Bulgular: Bulgular, öğrencilerin %62,4'ünün mezhebi din içinde oluşmuş insanî bir kurum olarak gördüğünü göstermiştir. Öğrencilerin %20,1'i dinde mezhebe gerek olmadığını, %9,2'si din ile mezhebin tamamen ayrı olduğunu, %7,3'ü din ve mezhebin aynı şey olduğunu, %1,0'i ise mezhep değişirmenin günah olduğunu belirtmiştir. Cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul değişkenleri ile din-mezhep kavramsallaştırması arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiş; ilçe değişkeninde ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Sonuç: Araştırma, öğrencilerin çoğunluğunun din ile mezhep arasında beşerî yorum geleneği temelinde bir ayırım kurabildiğini; ancak mezhebi gereksiz gören veya dinle özdeşleştiren dikkate değer bir öğrenci grubunun da bulunduğunu ortaya koymuştur. Sonuçlar, ortaöğretimde mezheplerin tarihsel, çoğulcu, karşılaştırmalı ve kavramsal açıdan açık bir çerçevede öğretilmesi gerektiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam Mezhepleri, Din-mezhep kavramsallaştırması, kavram yanılışı, Anadolu Lisesi, İstanbul.

Dr. Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalı, İstanbul-Türkiye. edu.yilmaz.ayse@gmail.com
PhD Student, Istanbul University, Institute of Social Sciences, Department of Basic Islamic Sciences, Division of History of Islamic Sects, Istanbul, Türkiye. edu.yilmaz.ayse@gmail.com
Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İstanbul-Türkiye, dalkilic@istanbul.edu.tr
Prof. Dr., Istanbul University, Faculty of Theology, Istanbul, Türkiye, dalkilic@istanbul.edu.tr

*This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.
Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal yazılımı ile taranmıştır.*

Yılmaz, Ayşe – Dalkılıç, Mehmet. "Ergenlerde Din-Mezhep Kavramsallaştırması: Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Anadolu Lisesi Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma)". *Mutalaa* 6/1 (Haziran 2026), 104-140.

ORC ID: orcid.org/0000-0002-5963-6279

ORC ID: orcid.org/0000-0002-2920-6008

ROR ID: ror.org/03a5qrr21

DOI: doi.org/10.5281/zenodo.21131816

Geliş tarihi: 25.05.2026

Kabul tarihi: 30.06.2026

Conceptualization of the Religion–Madhhab Relationship among Adolescents: problems and Proposed Solutions (A Quantitative Study on Anatolian High School Students)

Abstract

Subject and Purpose: This study aims to examine how Anatolian high school students conceptualize the notions of religion and madhhab. It particularly investigates whether students identify madhhab with religion itself, regard it as a human interpretive tradition formed within religion, or perceive it as unnecessary or entirely separate from religion.

Method: he study employs a quantitative, cross-sectional, descriptive-correlational survey design. Data were collected from 765 students aged between 14 and 18 who were enrolled in six Anatolian high schools in the Fatih and Gaziosmanpaşa districts of Istanbul. The “Anatolian High School Students’ Perception of Religious Interpretation (Madhhab) Survey” was used as the data collection instrument. The data were analyzed through frequencies, percentages, cross-tabulations, Pearson’s chi-square test, and Cramér’s V coefficient.

Results: The findings show that 62.4% of the students regard madhhab as a human institution formed within religion. In contrast, 20.1% state that madhhab is unnecessary in religion, 9.2% consider religion and madhhab to be entirely separate, 7.3% identify religion and madhhab as the same thing, and only 1.0% regard changing one’s madhhab as a sin. Significant relationships were found between students’ conceptualization of religion and madhhab and the variables of gender, grade level, and school, whereas no significant relationship was found for the district variable.

Conclusions: The study indicates that the majority of students are close to a sound conceptual distinction between religion and madhhab by viewing madhhab as a human interpretive tradition. However, the presence of a considerable group who either deem madhhab unnecessary or identify it with religion points to continuing conceptual ambiguities. Accordingly, the study emphasizes the need to teach madhhabs in secondary education through a historical, pluralistic, comparative, and conceptually clear framework.

Keywords: Islamic Sects, Religion–Sect Conceptualization, Misconception, Anatolian High School, Istanbul.

Giriş

İnsan, anlam arayan bir varlıktır. Büyük çoğunlukla belirli bir dinin ve mezhebin içine doğar. Bu durum, bireyin din ve mezhep algısının şekillenmesinde belirleyici bir rol üstlenir. Tarih boyunca her toplum, varoluşunun merkezine bir inanç sistemi yerleştirmiş, bu sistem etrafında değerler, kurumlar ve kimlikler inşa etmiştir. Din, bu anlamda yalnızca bireysel bir vicdan meselesi değil, toplumsal birlikteliğin de temel dinamiklerinden biri olagelmıştır. Ancak dinin kendisi ile onun tarihsel süreç içinde üretilen yorum biçimleri arasındaki ayrımın korunması hem İslam düşünce geleneği açısından hem de gündelik dîni yaşantı bakımından hayati bir önem taşımaktadır.¹ Kavramın öğrenciler tarafından ne ölçüde ayırt edildiği araştırılmaya değer bir konudur. Din–mezhep kavramsallaştırması, özellikle orta ve geç ergenlik dönemindeki bireylerde

¹ Osman Aydın, “Din-Mezhep İlişkisi veya İlişkisizliği Sorunu”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 29(2) (2018), 193-208; Mehmet Dalkılıç, *101 Soruda İslam Mezhepleri*, İstanbul: Duruş Yayınları, 2022, 5-8; İlhami Güler, “Din Mezhep İlişkisi”, *YouTube*, İlim ve Hikmet Vakfı, Sakarya, 2018, erişim 10 Mayıs 2026, <https://www.youtube.com/watch?v=ZyZlRj7pUac>

bilişsel, dinî ve sosyokültürel gelişim süreçleriyle birlikte şekillenen dinamik bir anlamlandırma alanı oluşturmaktadır. Bu çalışmanın önemi tam da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Zira söz konusu kavramsal bulanıklığı nicel verilerle ortaya koymayı ve din eğitime yönelik çözüm önerileri geliştirmeyi hedeflemektedir.

Mezhep kelimesi, sözlükte "gitmek" anlamındaki Arapça *zhh* kökünden türetilmiş olup "gidilecek yer ve yol" anlamını taşır. Terim anlamıyla ise "dinin inanç esaslarını ve ibadetler ile insanlar arası münasebetlere ait hükümlerin dayandığı delilleri bulmakta ve bunlardan hüküm çıkarıp yorumlamakta otorite sayılan âlimlerin ortaya koyduğu görüşlerin tamamı ya da belirledikleri yöntem ve sistem" olarak tanımlanmaktadır.² Bu tanım, mezhebin dinin anlaşılması ve uygulanması sürecinde oluşan tarihsel-beşerî yorum geleneği ve ona sonradan eklenen bir insan ürünü yorum biçimi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Nitekim "Mezhep" kelimesi ne Kur'ân-ı Kerîm'de ne de hadis literatüründe terim anlamında geçmemektedir. Dinî naslarda ümmetin ayrılıkları "fırka" kavramıyla ifade edilmiştir.³ Bu çarpıcı dilbilimsel gerçek, mezhebin dinin kendisi olmadığını aksine Hz. Peygamber'in vefatından din anlayışındaki farklılaşmaların kurumsallaşması sonucunda tarihsel koşullar içinde şekillenmiş beşerî oluşumlar olduğunu göstermektedir.⁴ Bu çerçevede mezhepler, dini anlamayı ve yaşamayı kolaylaştıran insanî araçlar olarak değerlendirilmiştir.

Din ile mezhebin bu temel ayrımını kavramak, salt akademik bir ilgi değil, Müslümanların kendi iç huzuru açısından da öncelikli bir meseledir. Zira Kur'ân, mezhep veya tarikat ayrımı gözetmeksizin bütün Müslümanlardan "Allah'ın ipine sınımsız sarılmalarını" (Âl-i İmrân 3/103) emretmektedir. Kur'ân ayrıca, "Dinlerini parçalayan ve gruplara ayrılanlardan olmayın" (Rûm 30/32) diyerek gruplaşmanın getireceği tehlikeye dikkat çekmektedir. Buna göre Kur'an'ın öngördüğü "doğru yol", hiçbir mezhebin tekeline bırakılmış değildir. Mezhepler toplumsal değişim, fetihlerle genişleme, farklı kültür ve uygarlıklarla karşılaşma, siyasi olaylar ile felsefi ekollerle temas gibi tarihsel faktörlerin bir ürünü olarak ortaya çıkmış ve zamanla kurumsallaşmıştır.⁵ Bu nedenle beşerî nitelik taşıyan mezhepler, her türlü tahlil ve tenkide açıktır. Bütün mezhepler yanılabilir, değişebilir ve eleştirilebilir oluşumlardır. Bir mezhebi dinin bizzat kendisiyle özdeşleştirmek ise hem İslam'ın evrenselliğine hem de insan gerçeğine aykırıdır.⁶

Buradan hareketle din-mezhep ilişkisi şu şekilde ifade edilebilir. Din ilahi vahye dayalı, tek, kutsal ve değiştirilemez prensipler bütünüdür. Hz. Peygamber'in hayatında tamamlanmış, vahiy kesilmiş ve din eksiksiz biçimde insanlığa ulaşmıştır. Mezhepler ise bu dinin anlaşılması ve yaşanması sürecinde insanların oluşturduğu kurumlardır. Bu kurumlar, dini yaşamayı kolaylaştıran araçlardır ve dinin yerine geçemezler. Sorun da tam

² İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, "zhh" md.; İlyas Üzüm, "Mezhep", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yayınları, 2004, 29/526-532. Ayrıca bk. Mehmet Dalkılıç, *İslam Mezhepleri*, 5-8, 26-28.

³ Ebû Dâvûd, *Sünen*, "Sünnet", 1; Tirmizî, *Câmiu's-Sahih*, "İmân", 18; İbn Mâce, *Sünen*, "Fiten", 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/120; 4/145.

⁴ Bayram Çınar, "İslam Geleneğinde Mezhepleşme Algısı ve Mezhep Olgusu", *Akademik-Us: Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 4/2 (2020), 43-70; Dalkılıç, *İslam Mezhepleri*, 5-8.

⁵ İlyas Üzüm, "Mezhep", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/526-532; Bekir Topaloğlu, "Mezhep", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/532-534; Hasan Onat-Sönmez Kutlu (ed.), *İslam Mezhepleri Tarihi El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 127; Dalkılıç, *İslam Mezhepleri*, 26-28.

⁶ Sıddık Korkmaz, "Sınırları Belirlenemeyen Dini Bir Oluşum: Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 5 (3) (K 2005), 377-392.

**Ergenlerde Din-Mezhep Kavramsallaştırması:
Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Anadolu Lisesi Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma)**

burada başlamaktadır. Tarihsel süreç içinde bazı mezhepler, mensupları tarafından dinin bizzat kendisi gibi algılanmıştır. Bu durum Müslümanlar arasında tefrikaya, gruplaşmaya ve hatta kardeş kavgalarına zemin hazırlamıştır veya en azından çatışmalara katkıda bulunan etkenlerden biri olagelmıştır.⁷ Bugün İslam coğrafyasının birçok bölgesinde devam eden çatışmaları besleyen unsurlardan biri, din ile mezhep arasındaki bu kavramsal karışıklıktır. Mezhebini dinin kendisiyle özdeşleştiren birey ve gruplar, farklı mezhebî aidiyetlere sahip Müslümanları ortak bir dinî kimliğin parçası olarak görmekte zorlanmıştır. Bu durum, zamanla kardeşlik bilincini zayıflatmış ve mezhebî farklılıkları bir zenginlik alanı olmaktan çıkarmıştır. Farklı mezhebe mensup Müslümanlar yalnızca “diğerleri” olarak değil, çoğu zaman dışlayıcı bir bakışla “ötekiler” olarak konumlandırılmıştır.⁸

Meseleye Türkiye özelinde bakıldığında, tablo hem umut verici hem de kaygı uyandırıcı bir görünüm sergilemektedir. Türkiye, tarihsel süreçte mezhepler üstü bir din öğretimi modelini tercih etmiştir. 1982 yılından itibaren zorunlu hale gelen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, herhangi bir mezhebî dayatmamak ve toplumsal birliği pekiştirmek amacıyla tasarlanmıştır.⁹ Bu tercih, belirli tarihsel ve eğitimsel gerekçeler çerçevesinde benimsenmiştir. Bununla birlikte, öğrencilerin kendi mezheplerine ilişkin bilgi düzeyleri, başvurdukları dinî kaynaklar ve farklı dinî yorumlara yaklaşımları ayrı araştırmalarda ayrıntılı biçimde incelenmelidir. Kendi mezhebine ilişkin güvenilir ve sistematik bilgiye erişememe ile farklı dinî söylemlere açıklık arasındaki olası ilişkinin, özellikle selefi veya tekfirci söylemler bağlamında, ileri araştırmalarda uygun ölçme araçlarıyla değerlendirilmesi gerekmektedir. Anadolu Lisesi öğrencileri üzerinde yürütülen araştırmalar, bu alandaki eğitim hedeflerinin yeterince gerçekleştirilemediğine işaret etmektedir. İstanbul Anadolu yakasındaki Anadolu liselerinde gerçekleştirilen bir çalışma, 14-18 yaş grubundaki gençlerin mezhep bilgisi ve mezheplere yönelik hoşgörü düzeyi konusunda ciddi açıklar taşıdığını ortaya koymuştur.¹⁰ Benzer biçimde Sakarya ilindeki 956 lise öğrencisiyle yürütülen araştırmada da öğrencilerin İslam düşüncesindeki yorum farklılıklarına ilişkin kavramlara olan hâkimiyetlerinin sınırlı kaldığı saptanmıştır.¹¹

Öğretim programlarında mezhep veya tarikat kavramları yerine "itikadi, fıkhi ve tasavvufi yorumlar" gibi daha din bilimsel bir kavramsallaştırmanın tercih edilmesi, mezhepler üstü bir yaklaşımın ürünü olmakla birlikte, öğrencilerde mezhep kavramına ilişkin köklü bir

⁷ Hasan Onat, "Mezheplerin Stratejik Boyutu ve Mezhep Çatışması", *İlsam*, erişim 2 Nisan 2025, <https://ilsam.org.tr/mezheplerin-stratejik-boyutu-ve-mezhep-catismasi-prof-dr-hasan-onat/>; Çınar, "Mezhepleşme Algısı ve Mezhep Olgusu", 43-70; Fatma Bayraktar Karahan, "İslâm'da Bir Arada Yaşama İmkânı: Mezhepler Arası Çekişmeler Bağlamında Mütakellimin 'Öteki' Algısı", *Yaşanabilirlik Açısından İslâm Dini Uluslararası Sempozyumu* (Kars: 21-22 Ekim 2021), 637-653.

⁸ İbrahim Hakkı İnal, "Mezhepler Tarihi Literatüründe Öteki Algısı: Mürchie Örneği". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/31 (01 Haziran 2014): 223-235; Mehmet Sever, "Abdülkâhîr Bağdâdî'nin El-Farğında 'Öteki'nin Karakter Özellikleri". *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 12/1 (01 Haziran 2019): 147-179.

⁹ Beyza Bilgin, "Mezhepler Arası Din Dersi", *Hürriyet*, 6 Temmuz 2015, erişim 2 Nisan 2025, <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/beyza-bilgin/mezhepler-arasi-din-dersi-29477972>.

¹⁰ Sumeyra Teymur Gören, *Lise Öğrencilerinin Mezhep Algısının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2015), 109-115.

¹¹ Recep Kaymakcan, "Lise Öğrencilerinin İslam Düşüncesindeki Yorum Farklılıklarına İlişkin Kavramlara Bakışları", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* (2018), erişim 2 Nisan 2025, <https://www.researchgate.net/publication/329813201>

bilişsel çerçeve oluşmasına yetmemektedir.¹² Din ve mezhep ayrımının öğretim programlarında hangi kapsam ve derinlikte ele alındığı, öğrencilerin bu kavramlara ilişkin bilgi ve tutumlarını etkileyebilecek unsurlardan biri olarak değerlendirilebilir. Alanyazında, aile, yakın çevre ve dijital medya gibi farklı sosyalleşme ortamlarının gençlerin dinî bilgi kaynakları ve dinî yönelimleri üzerinde etkili olabildiği belirtilmektedir. Ancak bu değişkenlerin öğrencilerin din-mezhep kavramsallaştırmasıyla ilişkisi mevcut araştırmada doğrudan ölçülmemiştir. Bu ilişkinin, ileri çalışmalarda uygun ölçekler ve nitel veri toplama yöntemleriyle incelenmesi gerekmektedir. Araştırmalar, gençlerin dinî kimliklerinin ağırlıklı olarak aile ortamında biçimlendiğini ortaya koymaktadır. Bu süreçte mezhepsel aidiyetin zaman zaman dinî kimliğin önüne geçebildiği dikkat çeken bir bulgu olarak öne çıkmaktadır.¹³

Bu araştırma, söz konusu kavramsal boşluğu doğrudan hedef alan ampirik bir çalışmadır. Saha araştırması, İstanbul'un iki farklı sosyokültürel profile sahip ilçesinde yürütülmüştür. Bunlardan ilki, köklü tarihi dokusuyla öne çıkan Fatih ilçesidir. Diğeri ise göç ve kentsel dönüşümün yoğun biçimde deneyimlendiği Gaziosmanpaşa ilçesidir. Her iki ilçeden toplam altı Anadolu lisesinde öğrenim gören 765 öğrenci araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Katılımcılardan beş seçenek arasından birini işaretlemeleri istenmiştir. Bu ifadeler sırasıyla şöyledir: (1) "Din ve mezhep aynı şeydir." (2) "Mezhepler dinler içerisinde oluşan insani kurumlardır." (3) "Mezhep ve din birbirinden tamamen ayrı şeylerdir." (4) "Mezhep değiştirmek dinimizde günahdır." (5) "Dinde mezhebe gerek yoktur." Bu ifadeler aracılığıyla öğrencilerin din-mezhep ilişkisine dair kavramsal konumlanmaları belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma salt bir envanter çalışması olmanın ötesinde bir işlev üstlenmektedir. Araştırma, öğrencilerin din-mezhep ilişkisine yönelik kategori tercihlerini ve bu tercihlerin hangi kavramsal çerçeveler içinde şekillendiğini incelemeyi hedeflemektedir. Bu kavrayış, din eğitimi politikası geliştirenler, müfredat tasarımcıları ve öğretmenler için uygulamaya dönük önemli bir zemin sunmaktadır. Zira din-mezhep ayrımına ilişkin kavramsal netliğin sağlanması yalnızca kuramsal bir gereklilik değildir. Aynı zamanda toplumsal birlikteliğin korunması ve sürdürülmesi açısından temel bir zorunluluktur.

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ

1.1. Araştırmanın Konusu

Her toplumun geleceğinin şekillenmesinde, o toplumun gençlerinin zihinsel ve ahlaki dünyasının çok önemli bir yeri vardır. Özellikle dinî kimliğin oluştuğu ergenlik dönemi, bireyin hem kendisiyle hem de içinde yaşadığı toplumla kurduğu anlam ilişkisinin en kritik evresidir. Bu dönemde kazanılan kavramsal çerçeveler, zamanla yerleşik inanç yapılarına dönüşmekte ve bireyin dünya görüşünü derinden biçimlendirmektedir. Bu çalışmanın konusu, bu kritik evrede bulunan Anadolu lisesi öğrencilerinin din ve mezhep kavramlarına ilişkin zihinsel kavramsallaştırmalarıdır.

¹² Mahmut Zengin -Yeliz Altuntaş, "Lise Öğrencilerinin İslam Düşüncesindeki Yorum Farklılıklarına İlişkin Kavramlara Bakışları", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SAUIFD)*, (20 Aralık 2018), 223-252.

¹³ Asım Yapıcı, "Şüphe ve İnanç Kısacasında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları", *İlahiyat Akademi Dergisi* 12 (2020), 1-44.

**Ergenlerde Din-Mezhep Kavramsallaştırması:
Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Anadolu Lisesi Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma)**

Gelişim psikolojisi kaynakları, ergenlik dönemini karmaşa, kimlik arayışı ve sorgulamanın yoğun biçimde yaşandığı bir süreç olarak tanımlamaktadır.¹⁴ Ergenlik dönemi, bireylerin yoğun bir arayış içinde oldukları ve kimliklerinin belirlendiği bir süreç olduğundan din eğitimi açısından ayrı bir önem taşımaktadır.¹⁵ Bu dönemde soyut düşüncenin gelişmesiyle ergenler dinî konuları ve yetiştirildikleri inanç çerçevesini daha eleştirel değerlendirmeye, alternatif görüşleri keşfetmeye başlayabilir.¹⁶ Ergenlik döneminde soyut düşünme becerilerinin gelişmesiyle birlikte bireylerin dinî inanç ve uygulamalarını daha eleştirel biçimde değerlendirebildiği alanyazında belirtilmektedir. Bazı araştırmalarda, ergenlerin yetiştikleri dinî çevreye ilişkin sorular geliştirdikleri ve alternatif dünya görüşleriyle ilgilenebildikleri bildirilmiştir. Bununla birlikte, bu süreçlerin dinî inançtaki değişimlerle ilişkisi; araştırmanın yürütüldüğü toplumsal bağlama, örneklemin özelliklerine ve bireysel deneyimlere göre farklılaşabilmektedir. Bu nedenle, ergenlik dönemindeki sorgulama eğiliminin doğrudan dinin bütünüyle reddedilmesine yol açtığı şeklinde genelleyici bir sonuca ulaşılmamıştır.¹⁷

Bu araştırmanın temel amacı, Türkiye'deki Anadolu lisesi öğrencilerinin din-mezhep ayrımını psiko-sosyal bağlamda nasıl kavradığını ortaya çıkarmaktır. Öğrencilerin mezhebi nasıl konumlandığı araştırmanın merkezinde yer almaktadır. Mezhep, tarihsel süreçte şekillenmiş insanî bir yorum geleneği olarak mı algılanmaktadır? İlahî temelli bir zorunluluk olarak mı kabul edilmektedir? Din ile özdeş bir yapı olarak mı anlaşılmaktadır, yoksa dinden bütünüyle müstakil bir olgu olarak mı değerlendirilmektedir? Bu sorular, araştırmanın kavramsal çerçevesini belirlemektedir. Bu doğrultuda katılımcıların din-mezhep ilişkisine yönelik tutumları yukarıda belirtilen beş maddelik bir ifade seti aracılığıyla ölçülmüştür. Elde edilen veriler nicel araştırma yöntemleriyle analiz edilmiştir. Böylece öğrencilerin kavramsal yönelimlerinin sistematik biçimde betimlenmesi amaçlanmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, 14-18 yaş grubundaki orta ve geç ergen Anadolu lisesi öğrencilerinin din ve mezhep kavramlarına ilişkin algı ve kavramsallaştırmalarını betimsel istatistikler yardımıyla ortaya koymaktır. Bu genel amaç çerçevesinde şu alt amaçlar belirlenmiştir:

- a) Öğrencilerin "din ve mezhep aynı şeydir" ifadesine tercih/seçim oranını tespit etmek, bu tespitten hareketle din-mezhep özdeşleşmesinin ne ölçüde yaygın olduğunu ortaya koymak.
- b) "Mezhepler dinler içerisinde oluşan insani kurumlardır" ifadesine verilen yanıtlar aracılığıyla öğrencilerin mezhebin beşerî niteliği yaklaşımını hangi oranda tercih ettiklerini betimlemek.

¹⁴ Hayati Hökekleli, *Din Psikolojisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 280; Orhan Gürsu, "Ergenlik Dönemi Dindarlığı ile Ruh Sağlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34 (2015), 1-28.

¹⁵ Sümeyra Arıcan-Handan Arıcı Yalvaç, "Sosyal Medyanın Gençlerin Din Algısına Etkileri" [The Impacts of The Social Media on The Youth's Perceptions of Religion]. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 8/2 (Aralık 2021), 1062-1106.

¹⁶ Lisa J. Bridges, *Religion and Spirituality in Childhood and Adolescence* (Washington: Child Trends, 2002), 13-15.

¹⁷ Mesela bk. Lisa J. Bridges-Kristin A. Moore, *Religion and Spirituality in Childhood and Adolescence*, Childtrends, 2002.

- c) "Mezhep değiştirmek dinimize göre günahdır" maddesine verilen yanıtlar üzerinden bu normatif seçeneğin tercih oranını betimlemek.
- d) "Dinde mezhebe gerek yoktur" ifadesine verilen yanıtlar üzerinden mezhebi gerekli görmeyen seçeneğin tercih oranını betimlemek.
- e) Elde edilen bulgular ışığında din eğitimi müfredatına ve öğretim uygulamalarına yönelik somut çözüm önerileri geliştirmek.

Bu amaçlar, salt tanımlayıcı bir envanter çıkarmakla sınırlı kalmayıp din eğitimi politikası üretenler, müfredat geliştiriciler ve öğretmenler için uygulanabilir bir perspektif sunma iddiası taşımaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

MEB'in 2024–2025 resmî istatistiklerine göre Türkiye'de ortaöğretim, genel ortaöğretim, meslekî ve teknik ortaöğretim ile din öğretimi ortaöğretimi olmak üzere üç ana yapı içinde örgütlenmektedir. Genel ortaöğretim kapsamında Anadolu liseleri, fen liseleri, sosyal bilimler liseleri, güzel sanatlar liseleri, spor liseleri ve çok programlı Anadolu liseleri yer almaktadır. Meslekî ve teknik ortaöğretim, başta meslekî ve teknik anadolu Liseleri olmak üzere meslek eğitim merkezleri ve çeşitli özel eğitim meslek kurumlarını kapsarken, din öğretimi alanında Anadolu imam hatip liseleri bulunmaktadır. Özel öğretim kurumları ile açık öğretim liseleri de ortaöğretim sisteminin diğer bileşenlerini oluşturmaktadır. 2024–2025 eğitim-öğretim yılında resmî Anadolu liselerinde 1.653.793 öğrenci öğrenim görmüştür. Bu sayı, Türkiye'deki toplam 5.328.812 ortaöğretim öğrencisinin yaklaşık %31'ine karşılık gelmiştir. Anadolu liseleri ayrıca okul sayısı bakımından toplam 12.423 ortaöğretim kurumu içinde 2.956 okul ile yaklaşık %23,8'lik bir paya sahiptir.¹⁸

Bu veriler, Anadolu liselerinin Türkiye ortaöğretim sistemi içindeki öğrenci sayısı ve kurumsal yaygınlığı bakımından önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Bu nedenle Anadolu liselerinde öğrenim gören öğrencilerin dinî algıları, kavramsal tercihleri ve eğitim deneyimleri üzerine yürütülecek araştırmaların, yalnızca sınırlı bir okul grubuna ilişkin bulgu üretmeyeceği; ortaöğretim çağındaki geniş bir öğrenci kitlesine ilişkin değerlendirmelere de katkı sağlayacağı söylenebilir. Anadolu liselerinin öğrenci nüfusu içindeki yüksek temsil oranı, bu kurumlarda gerçekleştirilen araştırmaların din eğitimi, öğretim programları ve gençlerin dinî yorum biçimlerine ilişkin akademik tartışmalar açısından önemini artırmaktadır.

Orta ve geç ergen grubu liseli öğrencilerin din-mezhep kavramsallaştırmasını konu edinen bu araştırmanın önemi birkaç farklı katmanda ele alınabilir:

Kavramsal Açıdan Önemi: Ergenlik dönemi, dinî kimliğe ilişkin anlamlandırmaların aile, sosyal çevre ve kurumsal eğitim bağlamında şekillendiği bir gelişim evresi olarak değerlendirilmektedir. Ergenlik boyunca dinî kimlik gelişiminin, genel kimlik oluşum sürecinin önemli bileşenlerinden biri olduğu alanyazında belirtilmiştir.¹⁹ Bazı çalışmalar

¹⁸ Ortaöğretim Genel Müdürlüğüne Bağlı Okul Türleri ve Sayıları. <https://ogm.meb.gov.tr/> erişim: 16/05/2026.

¹⁹ Sam A. Hardy-Michael W. Pratt-S. Mark Pancer-Joseph A. Olson-Heather L. Lawford, "Community and Religious Involvement as Contexts of Identity Change Across Late Adolescence and Emerging Adulthood", *International Journal of Behavioral Development* 35/2 (2011), 125-135.

**Ergenlerde Din-Mezhep Kavramsallaştırması:
Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Anadolu Lisesi Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma)**

da dindarlık ile kimlik gelişimi arasında ilişki bulunduğuna işaret etmiştir.²⁰ Bu çerçevede, öğrencilerin din ile mezhep arasındaki ilişkiyi hangi kavramsal kategoriler içinde değerlendirdiklerinin incelenmesi önem taşımaktadır. Dinî yorum gelenekleri, mezhep aidiyeti ve dinî otoriteye ilişkin algıların ergenlik döneminde nasıl anlamlandırıldığı, din eğitimi alanındaki tartışmalara katkı sağlayabilecek bir araştırma konusudur. Bu çalışma, öğrencilerin din–mezhep ilişkisine yönelik tercihlerini betimleyerek söz konusu kavramsallaştırmaların görünür hâle getirilmesini amaçlamıştır.

Verilerin analizinde frekans, yüzde, çapraz tablolar, Pearson ki-kare testi ve simetrik ölçülerden yararlanılmıştır. Araştırmada mezhep, dinin anlaşılması, yorumlanması ve yaşanması sürecinde ortaya çıkan tarihsel ve beşerî bir yorum geleneği olarak ele alınmıştır. Bu kavramsal çerçeve, öğrencilerin din–mezhep ilişkisine yönelik kategori tercihlerinin yorumlanmasında esas alınmıştır.²¹

Eğitimsel Açıdan Önemi: Türkiye'de ortaöğretim öğrencileri, 4. sınıftan 12. sınıfa kadar toplamda yaklaşık 612 saat Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi almaktadır. Oysa bu sürenin mezhepler konusuna ayrılan bölümü oldukça sınırlı kalmaktadır.²² Mevcut müfredatın din-mezhep ayrımını sistematik ve eleştirel biçimde ele alıp almadığı tartışmalıdır. Sakarya ilindeki 956 lise öğrencisiyle yürütülen bir araştırma, öğrencilerin mezhep ve yorum farklılıklarına ilişkin kavramlara hâkimiyetlerinin yetersiz olduğuna dikkat çekmiştir.²³ Bu tablo, okul tabanlı din eğitiminin kavramsal berraklık sağlama işlevini yeterince yerine getirip getirmediği sorusunu acil bir araştırma meselesi haline getirmektedir. Öte yandan öğretim programlarında doğrudan "mezhep" yerine "itikadî, fikhî ve tasavvufî yorumlar" ifadesinin tercih edilmesi, mezhepler üstü yaklaşımın bir ürünü olmakla birlikte öğrencilerin zihinlerinde tutarlı bir kavramsal çerçeve oluşturup oluşturmadığı tartışmalıdır. Bu yüzden ileri çalışmalarla incelenmelidir.²⁴

Toplumsal ve Siyasal Açıdan Önemi: Dinî yorum farklılıkları ve mezhep aidiyetleri, farklı toplumsal bağlamlarda kimlik, aidiyet ve birlikte yaşama tartışmalarıyla ilişkilendirilebilmektedir. Bu nedenle öğrencilerin din–mezhep ilişkisini nasıl kavramsallaştırdıklarının incelenmesi, yalnızca bireysel dinî algıların değil, dinî farklılıkların gençler tarafından nasıl anlamlandırıldığına değerlendirilmesi bakımından da önem taşımaktadır. Alanyazında aile, yakın çevre, okul ve medya gibi sosyalleşme ortamlarının gençlerin dinî kimlik ve bilgi kaynakları üzerinde etkili olabildiği belirtilmiştir. Bununla birlikte, bu etkilerin din–mezhep kavramsallaştırmasıyla ilişkisi

²⁰ Pfund GN, Schultz LH, Andrews JA, Hill PL. "Individual-Level Trajectories of Religiosity during Adolescence and Their Implications for Purpose". *Psychology of Religion and Spirituality. American Psychological Association* 2022 Aug;14(3):386-389; Kub J, Solari-Twadell PA. "Religiosity/spirituality and substance use in adolescence as related to positive development: a literature review". *J Addict Nurs* 2013 Oct-Dec;24(4):247-62; Marie Good, Teena Willoughby, "Institutional and personal spirituality/religiosity and psychosocial adjustment in adolescence: concurrent and longitudinal associations". *J Youth Adolesc.* 2014 May;43(5):757-74.

²¹ Hasan Onat, "İslam Ortak Paydası ve Mezhep Gerçeği", *İlahiyat Akademi* 5 (2017), 11–36.

²² Sumeyra Teymur Gören, *Lise Öğrencilerinin Mezhep Algısının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, 109-115.

²³ Recep Kaymakcan, "Lise Öğrencilerinin İslam Düşüncesindeki Yorum Farklılıklarına İlişkin Kavramlara Bakışları", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* (2018), erişim 3 Nisan 2025, <https://www.researchgate.net/publication/329813201>; Mahmut Zengin, Yeliz Altuntaş, "Lise Öğrencilerinin İslam Düşüncesindeki Yorum Farklılıklarına İlişkin Kavramlara Bakışları". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SAUIFD)* 2018, 223-252.

²⁴ Cemal Tosun, "Din Eğitimi-Öğretimi ve Mezhep", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 2018;29(2): 257-267.

mevcut çalışmada doğrudan ölçülmemiştir.²⁵ Bu çalışma, lise öğrencilerinin mezhep algılarını betimleyerek din eğitimi, dini çoğulculuk ve farklı yorum geleneklerine yönelik yaklaşımlar üzerine yürütülecek ileri araştırmalara veri sağlamayı amaçlamıştır.²⁶

Batılı olmayan ve Hristiyan olmayan örneklemelerin araştırmalara dahil edilmesi, dindarlık yörüngelerinin ve süreçlerinin evrensel ile kültüre özgü boyutlarının tespit edilmesine imkân tanımaktadır.²⁷ Bu perspektiften değerlendirildiğinde, İstanbul'daki liseli gençler üzerinde yürütülecek nicel çalışmaların hem ulusal hem de uluslararası alanyazına özgün katkılar sağlayacağı açıktır.

Türkiye'de lise çağındaki gençlerin din algısına ilişkin araştırmaların son yıllarda arttığı görülmektedir. Mevcut çalışmaların önemli bir bölümü dindarlık düzeyi, deizm ve ateizm eğilimleri ya da din dersine yönelik tutumlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Buna karşılık, öğrencilerin din ile mezhep arasındaki ilişkiyi hangi kavramsal kategoriler içinde değerlendirdiklerini nicel verilerle betimleyen çalışmaların sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışma, söz konusu alana katkı sunmayı amaçlamaktadır. Araştırma, ilçe düzeyindeki sosyo-ekonomik gelişmişlik göstergeleri farklı olan Fatih ve Gaziosmanpaşa ilçelerinde yürütülmüştür. İlçe seçimi, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından hazırlanan İlçe Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması'ndaki (SEGE-2022) endeks skorları dikkate alınarak yapılmıştır. SEGE-2022'de Fatih 4,226 puanla Türkiye genelinde 7. sırada, Gaziosmanpaşa ise 1,460 puanla 85. sırada yer almıştır.²⁸ Bu göstergeler, iki ilçenin ilçe düzeyinde farklı sosyo-ekonomik özellikler taşıdığını göstermektedir. Bununla birlikte, SEGE-2022 verileri bireysel katılımcıların sosyo-ekonomik durumunu yansıtmamaktadır. Bu nedenle araştırmada ilçe düzeyindeki sosyo-ekonomik farklılıklar, öğrencilerin bireysel özellikleri olarak değil, örneklemin bağlamsal niteliğini açıklayan bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Çalışma, din-mezhep ilişkisine yönelik öğrenci tercihlerini iki farklı ilçe bağlamında betimleyerek alanyazındaki tematik ve yönetsel tartışmalara katkı sunmayı hedeflemektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Evreni, Örnekleme ve Katılımcı Profili

Araştırmanın uygulama alanını İstanbul'un Avrupa yakasında bulunan Fatih ve Gaziosmanpaşa ilçelerindeki Anadolu lisesi öğrencileri oluşturmuştur. Araştırma kapsamındaki okullar, amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Seçim sürecinde okulların araştırmaya izin vermesi, ulaşılabilirlik, ilçe dağılımı veya diğer ölçütler dikkate alınmıştır.²⁹ Her iki ilçeden üçer Anadolu lisesi araştırmaya dâhil edilmiş ve toplam altı

²⁵ Sümeyra Tekin-Handan Yalvaç, "Sosyal Medyanın Gençlerin Din Algısına Etkileri", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2021), 1065; Asım Yapıcı, "Şüphe ve İnanç Kısacasında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları", *İlahiyat Akademi Dergisi* 12 (2020), 1-44.

²⁶ Sümeyra Teymur Gören, *Lise Öğrencilerinin Mezhep Algısının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, 109-115.

²⁷ Sarah A Schnitker, Jay M Medenwaldt, Emily G Williams, "Religiosity in adolescence", *Current Opinion in Psychology*, Volume 40, 2021, 155-159,

²⁸ T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü. (2022). İlçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması: SEGE-2022. SEGE, demografi, istihdam, eğitim, sağlık, finans, rekabetçilik, yenilikçilik ve yaşam kalitesi boyutlarındaki 56 değişkene dayanmaktadır. <https://www.dogaka.gov.tr/haber/ilcelerin-sosyo-ekonomik-gelismislik-siralaması-arastırması-2022> Erişim: 18/05/2026.

²⁹ Fatih Belediyesi, 2026; İstanbul Müftülüğü *Din ve Hayat Dergisi*, Eyüpsultan Özel Sayısı, 48 (2024); Gaziosmanpaşa Belediyesi, 2026. Erişim. 08/04/2026.

**Ergenlerde Din-Mezhep Kavramsallaştırması:
Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Anadolu Lisesi Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma)**

okulda veri toplanmıştır. Anket uygulaması, araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden öğrencilerle yürütülmüştür. Araştırmaya toplam 765 öğrenci katılmıştır. Yanlış veya eksik işaretleme nedeniyle analiz dışı bırakılan form olmamıştır. Sonuç olarak analizler, 765 öğrenciden elde edilen geçerli veri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Örneklem, her okulun 9, 10, 11 ve 12. sınıf düzeylerinden öğrencileri kapsamıştır. Sınıf düzeylerinde yer alan katılımcı sayısı 100'ün üzerinde olmuştur. Böylece araştırma, iki ilçede bulunan farklı Anadolu liselerinden ve farklı sınıf düzeylerinden elde edilen veriler üzerinden yürütülmüştür.

Yöntem bakımından çalışma, nicel araştırma desenine dayanan, kesitsel ve betimsel-ilişkisel nitelikte bir tarama araştırmasıdır. Tarama modeli, mevcut bir durumu olduğu şekliyle ortaya koymayı amaçladığından, bu çalışmada da öğrencilerin din-mezhep ilişkisi algılarına yönelik kavramsallaştırmalarını kendi doğal bağlamları içinde, herhangi bir müdahale olmaksızın tespit edilmeye çalışılmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen 33 maddelik "Anadolu Lisesi Öğrencilerinin Din Yorum Biçimi (Mezhep) Algısı" anketi kullanılmıştır. Anketin geliştirilme sürecinde literatür taraması yapılmış, madde havuzu oluşturulmuş, uzman görüşü alınmış, pilot uygulama gerçekleştirilmiş ve nihâî forma bu aşamalardan sonra ulaşılmıştır. Uygulama, 2025-2026 eğitim-öğretim yılı içinde gerekli etik ve kurumsal izinler alınarak yürütülmüştür.

Araştırmanın hedef evrenini, 2025-2026 eğitim-öğretim yılında İstanbul'un Fatih ve Gaziosmanpaşa ilçelerinde bulunan Anadolu liselerinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmuştur. Araştırmanın erişilebilir evrenini ise gerekli uygulama izinleri alınan altı Anadolu lisesinde öğrenim gören öğrenciler meydana getirmiştir. Bu kapsamda okulların dağılımı şu şekildedir: Gaziosmanpaşa'da Süleyman Şah Anadolu Lisesi (n=127), Mevlana Anadolu Lisesi (n=132) ve Plevne Anadolu Lisesi (n=123); Fatih'te ise Yedikule Anadolu Lisesi (n=121), Cağaloğlu Anadolu Lisesi (n=111) ve Gelenbevi Anadolu Lisesi (n=151). İlçeler bazında bakıldığında Fatih'ten 383 öğrenci (%50,1), Gaziosmanpaşa'dan ise 382 öğrenci (%49,9) araştırmaya katılmıştır. Bu dengeli dağılım, bulguların tek bir ilçenin ağırlığıyla belirlenmesi riskini azaltmakta ve ilçe temelli karşılaştırmaların daha sağlıklı yapılmasına imkân vermektedir.

Örneklem, ortaöğretimin dört farklı sınıf düzeyini kapsamaktadır. Buna göre 9. sınıf öğrencileri 182 kişi (%23,8), 10. sınıf öğrencileri 186 kişi (%24,3), 11. sınıf öğrencileri 192 kişi (%25,1) ve 12. sınıf öğrencileri 205 kişi (%26,8) olarak dağılmaktadır. Bu yapı, örneklemin belirli bir sınıf düzeyinde yoğunlaşmadığını ve lise eğitiminin farklı aşamalarını dengeli biçimde temsil ettiğini göstermektedir. Ayrıca örnekleme 424 kadın (%55,4) ve 341 erkek (%44,6) öğrenci bulunmaktadır. Yaş dağılımı 14 ile 18 arasında değişmekte, yaş ortalaması $15,87 \pm 1,19$ olarak hesaplanmaktadır. En yüksek temsili 17 yaş grubunda (n=215; %28,1) bulunması, araştırmanın ağırlıklı olarak orta ve üst ergenlik dönemindeki öğrencileri kapsadığını göstermektedir.

Araştırma, ergenliğin iki temel evresini kapsamaktadır. Bunlardan ilki orta ergenlik dönemidir. Bu evrede gençlerin din ve mezhep algısı, daha çok sorgulama ve kimlik arayışı içinde biçimlenmektedir. Gençler, aileden devraldıkları inanç kalıplarını daha eleştirel bir bakışla değerlendirmeye başlar. Aynı zamanda akran çevresinin etkisiyle farklı görüş ve yorumlara daha açık hale gelirler. Bu süreç, aidiyetlerini yeniden düşünmelerine ve tanımlamalarına zemin hazırlar. İkinci evre ise geç ergenlik dönemidir. Bu dönemde sorgulama daha olgun ve dengeli bir niteliğe kavuşur. Gençler daha bilinçli, seçici ve tutarlı bir yaklaşım geliştirir. Kişisel tercihleri belirginleşir. Dinî değerlerini yaşam

planlarıyla ilişkilendirerek bireysel sorumluluk üstlenmeye yönelirler. Böylece orta ergenlikte görülen sorgulayıcı tutum, geç ergenlikte daha istikrarlı ve bilinçli bir inanç yapısına dönüşür. Bu çerçevede, çatışma-mezhep ilişkisine dair algılardaki yaş temelli farklılıklar izlenmiş ve değerlendirilmiştir.³⁰

2.2. Veri Toplama Araçları ve Uygulama Süreci

Bu çalışmada nicel araştırma yaklaşımı benimsenmiş ve tarama deseni kullanılmıştır. Veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen 33 maddelik “Anadolu Lisesi Öğrencilerinin Din Yorum Biçimi (Mezhep) Algısı Anketi” aracılığıyla toplanmıştır. Ölçme aracının geliştirilmesinde aşamalı bir süreç izlenmiştir. İlk olarak ulusal ve uluslararası alanyazın incelenmiştir. Araştırmanın amacı, problem cümleleri ve ilgili çalışmalar doğrultusunda bir madde havuzu oluşturulmuştur. Hazırlanan maddeler, Temel İslam Bilimleri ile Ölçme ve Değerlendirme alanlarında uzman kişilerin (3 uzman) görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşleri doğrultusunda maddelerin kapsamı, dili ve anlaşılabilirliği gözden geçirilmiştir. Daha sonra anket, 50 öğrenci üzerinde pilot olarak uygulanmıştır. Pilot uygulamadan elde edilen gözlemler doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılmış ve anket uygulamaya hazır hâle getirilmiştir. Anketin ilk dört maddesi katılımcıların cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi ve öğrenim gördükleri okul gibi demografik özelliklerini belirlemeye yöneliktir. Diğer maddeler, öğrencilerin din-mezhep ilişkisine yönelik bilgi, algı ve tutumlarını incelemektedir. Bu maddelerde araştırılan özelliğe göre farklı yanıt formatları kullanılmıştır. Bazı sorular tek seçime dayalı kategorik seçeneklerden oluşmaktadır. Bu sorular, öğrencilerin din ve mezhep kavramlarına ilişkin tercihlerini veya değerlendirmelerini belirlemek amacıyla kullanılmıştır. Bazı maddelerde birden fazla seçeneğin işaretlenmesine izin verilmiştir. Bu maddeler, öğrencilerin mezheplere ilişkin bilgi kaynaklarını ve tanınırlık düzeylerini incelemeye yöneliktir.

Araştırmada farklı yanıt formatlarına sahip maddeler kullanılmıştır. Ancak bu makalede analizler, öğrencilerin din-mezhep ilişkisine yönelik tek-seçimli kategori tercihlerini ölçen ana soru üzerinde yoğunlaştırılmıştır. Bu nedenle Likert tipi maddelere ilişkin bulgular, ölçek puanları veya alt boyut analizleri bu çalışma kapsamında raporlanmamıştır. Gereki etik kurul, üniversite ve okul izinleri alındıktan sonra veri toplama süreci 2025-2026 eğitim-öğretim yılında yürütülmüştür. Anketler araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Uygulama öncesinde öğrencilere araştırmanın amacı açıklanmış, katılımın gönüllülük esasına dayandığı belirtilmiştir. Katılımcılara kimlik bilgilerinin alınmayacağı, verilerin yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılacağı ve gizlilik ilkelerine uyulacağı bildirilmiştir.

2.3. Din-Mezhep Algısına İlişkin Bağımlı Değişkenler

Bu araştırmanın temel bağımlı değişkenini, öğrencilerin “Din ve din yorum biçimi (mezhep) kavramlarıyla ilgili aşağıdakilerden hangisinin doğru olduğunu düşünüyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıtlar oluşturmaktadır. Söz konusu soru,

³⁰ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 15. Baskı (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020); Abdülkerim Bahadır, "Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe ve Tereddütler", *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli (İstanbul: Dem Yayınları, 2015), 255-306; Mustafa Koç, "Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisi Üzerine Teorik Bir Yaklaşım", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2003), 373-397; National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (NASEM), *The Promise of Adolescence: Realizing Opportunity for All Youth* (Washington DC: The National Academies Press, 2019). <https://doi.org/10.17226/25388>; Alim Coşkunsever, "Gelişim ve Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Temel Problemleri", *Türk Din Psikolojisi Dergisi* 5 (2022), 47-80.

**Ergenlerde Din-Mezhep Kavramsallaştırması:
Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Anadolu Lisesi Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma)**

araştırmacı tarafından geliştirilen 33 maddelik anket formunda din-mezhep ilişkisine yönelik temel kavramsal konumlanmayı belirlemek amacıyla kullanılmıştır. Sorunun yanıt seçenekleri, birbirini dışlayan beş farklı kavramsal kategoriden oluşmaktadır. Bu kategoriler arasında doğal ya da hiyerarşik bir sıralama bulunmadığından bağımlı değişken nominal nitelikte değerlendirilmiştir. Bu nedenle değişkenin betimsel analizinde frekans ve yüzde dağılımları esas alınmıştır. Merkezi eğilim ölçüsü olarak aritmetik ortalama veya medyan hesaplanmamıştır.

Bağımlı değişken ile cinsiyet, sınıf düzeyi, okul ve ilçe değişkenleri arasındaki ilişkiler çapraz tablolar aracılığıyla incelenmiştir. Kategorik değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlılığı Pearson ki-kare testi ile değerlendirilmiştir. Ki-kare testinin varsayımlarının karşılanmadığı tablolarda Monte Carlo simülasyonuna dayalı exact test sonuçları esas alınmıştır. Anlamlı ilişkilerde ilişkinin gücü Cramér's V katsayısı ile raporlanmıştır. Ayrıca anlamlı bulunan çapraz tablolarda, farklılaşmaya katkı sağlayan hücreler düzeltilmiş standartlaştırılmış artıklar üzerinden değerlendirilmiştir. Exact veya Monte Carlo test kullanılan tablolar, bulgular bölümünde ilgili test istatistiği ve anlamlılık değeriyle birlikte açıkça belirtilmiştir.

2.4. Din-Mezhep Kavramsallaştırmasını Etkileyen Bağımsız Değişkenler

Bu araştırmada iki tür bağımsız değişken kullanılmıştır. (1) Demografik değişkenler ve (2) kavramsal/tutumsal değişkenler.

Demografik Bağımsız Değişkenler: Araştırmanın demografik bağımsız değişkenleri cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi ve okuldur. Bunlardan yaş yalnızca örneklemin betimlenmesinde kullanılmış; çıkarımsal analizler cinsiyet, sınıf düzeyi ve ilçe üzerinden yürütülmüştür. Bu değişkenler, öğrencilerin din-mezhep ilişkisine dair tutumlarının hangi bireysel ve kurumsal özelliklerle bağlantılı olduğunu ortaya koymak amacıyla analize dahil edilmiştir. Cinsiyet değişkeni kadın ve erkek olarak iki kategoride ele alınmıştır. Örneklemin 424'ü kadın (%55,4), 341'i erkektir (%44,6). Yaş değişkeni 14 ile 18 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 15,87±1,19 olarak hesaplanmıştır. Sınıf düzeyi 9, 10, 11 ve 12. sınıfları kapsamakta ve bu dört düzey örnekleimde dengeli biçimde temsil edilmektedir. Okul değişkeni ise Fatih ilçesindeki üç okul (Yedikule, Cağaloğlu ve Gelenbevi Anadolu Liseleri) ile Gaziosmanpaşa ilçesindeki üç okulu (Süleyman Şah, Mevlana ve Plevne Anadolu Liseleri) kapsamaktadır.

Kavramsal/tutumsal bağımsız değişken ve din-mezhep kavramsallaştırması: Araştırmanın temel kavramsal bağımsız değişkeni, öğrencilerin din ile mezhep arasındaki ilişkiyi nasıl kavramsallaştırdığıdır. Mezhebi dinin kendisiyle özdeşleştiren özcü yaklaşım, mezhebi tarihsel ve beşerî bir yorum geleneği olarak gören eleştirel yaklaşım ile mezhebi gereksiz gören reddedici yaklaşım söz konusu seçenekler aracılığıyla öğrencilerin zihin dünyasında test edilmektedir.

2.5. Araştırma Verilerinin Toplanması ve Uygulama Süreci

Araştırmanın yürütülebilmesi için öncelikle Yalova Üniversitesi'nin Sosyal Bilimler Etik Kurulu'ndan 14/11/2025 tarih, 2025/391 nolu kararı ile gerekli etik onay alınmıştır. Ardından İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne resmi başvuruda bulunulmuş ve 25/11/2025 tarih ve MEB.TT.2025.37375.02 sayılı yazısı ile uygulama izni alındıktan sonra seçilen altı okulun yönetimiyle ön görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Uygulama, 2025-2026 eğitim-öğretim yılı içinde tamamlanmıştır. Araştırmacı her okulu sırayla

bizzat ziyaret etmiştir. Sınıfa girilmeden önce ilgili öğretmen ve yöneticilerle kısa bir koordinasyon görüşmesi yapılmıştır. Uygulama başlamadan araştırmacı öğrencilere söz alarak çalışmanın amacını kendisi bizzat anlatmıştır. Katılımın gönüllülük esasına dayandığı, herhangi bir kişisel bilginin talep edilmeyeceği ve elde edilen verilerin yalnızca bilimsel amaçlarla değerlendirileceği açık bir dille ifade edilmiştir. Katılımcı öğrencilerden onam formu temin edilmiştir.

Anket formları araştırmacı tarafından öğrencilere elden dağıtılmış ve öğrenciler formları bireysel olarak doldurmuştur. Uygulama süresince araştırmacı sınıfta bulunmuştur. Uygulama öncesinde tüm öğrencilere araştırmanın amacı, gönüllülük esasları ve formun doldurulmasına ilişkin aynı açıklamalar yapılmıştır. Öğrencilerin soruları yalnızca madde ifadelerinin anlaşılmasına yönelik olarak yanıtlanmış; yanıt seçeneklerinin içeriğine ilişkin yönlendirme yapılmamıştır. Formların doldurulması yaklaşık 15–20 dakika sürmüştür. Tamamlanan formlar ders saati bitmeden toplanmıştır. Anket formunda öğrencilerin kimliğini belirleyebilecek ad, numara veya benzeri kişisel bilgilere yer verilmemiştir. Uygulama sürecinde katılımın gönüllü olması, gizliliğin korunması ve yanıtların bağımsız biçimde verilmesi esas alınmıştır.

3. VERİLERİN İSTATİSTİKSEL ANALİZİ

Araştırmada 765 öğrenciden elde edilen veriler SPSS programına aktarılmış ve analiz öncesinde kontrol edilmiştir. Değişken kodlamaları gözden geçirilmiş, eksik veriler değerlendirilmiştir. Analizler, değişkenlerin ölçüm düzeyleri dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir.

Katılımcıların yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi, okul ve ilçe özellikleri betimsel istatistiklerle sunulmuştur. Yaş değişkeni ortalama ve standart sapma değerleriyle değerlendirilmiştir. Kategorik değişkenler ise frekans ve yüzde değerleriyle raporlanmıştır. Birden fazla seçeneğin işaretlenebildiği maddelerde çoklu yanıt setleri oluşturulmuştur. Bu maddelerde yanıt yüzdesi ve vaka yüzdesi birlikte dikkate alınmıştır.

Araştırmanın temel bağımlı değişkenini, öğrencilerin din ve din yorum biçimi (mezhep) arasındaki ilişkiye yönelik tercihleri oluşturmuştur. Bu değişken, beş birbirini dışlayan kategoriden oluşan tek-seçimli nominal bir değişken olarak ele alınmıştır. Öğrencilerden “Din ve mezhep aynı şeydir”, “Mezhepler dinler içerisinde oluşan insanî kurumlardır”, “Mezhep ve din birbirinden tamamen ayrı şeylerdir”, “Mezhep değiştirmek dinimizde günahdır” ve “Dinde mezhebe gerek yoktur” seçeneklerinden birini işaretlemeleri istenmiştir. Bu değişkene ilişkin bulgular frekans ve yüzde dağılımlarıyla sunulmuştur.

Din–mezhep kavramsallaştırması ile cinsiyet, sınıf düzeyi ve ilçe değişkenleri arasındaki ilişkiler, önceden belirlenen analiz planı doğrultusunda çapraz tablolar aracılığıyla incelenmiştir. Kategorik değişkenler arasındaki ilişkilerin anlamlılığı Pearson ki-kare testi ile değerlendirilmiştir. Beklenen frekansı beşin altında olan hücrelerin bulunduğu tablolarda sonuçlar ihtiyatla yorumlanmıştır. Anlamlı ilişkilerde ilişkinin gücü Cramér's V katsayısı üzerinden raporlanmıştır. Tüm analizlerde anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir. Okul değişkenine ilişkin dağılımlar ise keşfedici nitelikte değerlendirilmiştir. Altı okulun din–mezhep kavramsallaştırmasına ilişkin kategori tercihleri frekans ve yüzde değerleriyle sunulmuştur. Okul değişkeni için önceden belirlenmiş bir hipotez testi uygulanmadığından, okullar arasındaki farklılıklar yalnızca betimsel düzeyde yorumlanmıştır.

3.1. Din-Mezhep Kavramsallaştırmasına İlişkin Araştırma Soruları ve Hipotezler

Bu çalışmada öğrencilerin din-mezhep ilişkisine dair tercihleri, beş birbirini dışlayan kategoriden oluşan tek-seçimli nominal değişken üzerinden incelenmiştir. Bu nedenle seçeneklere ilişkin dağılımlar frekans ve yüzde değerleriyle betimlenmiştir. Kategoriler arasındaki seçim oranlarının karşılaştırılmasına yönelik ayrıca bir uygunluk testi uygulanmadığından, bu hususlar hipotez değil araştırma sorusu olarak ele alınmıştır. Araştırmada cinsiyet, sınıf düzeyi, okul ve ilçe değişkenleri ile din-mezhep kavramsallaştırması arasındaki ilişkiler, önceden belirlenen analiz planı doğrultusunda Pearson ki-kare bağımsızlık testi ile değerlendirilmiştir. Her analizde sıfır hipotezi, ilgili demografik değişken ile din-mezhep kavramsallaştırması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmadığı biçiminde kurulmuştur. Alternatif hipotez ise değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğu şeklinde belirlenmiştir. Beklenen frekans varsayımının karşılanmadığı okul tablosunda, Pearson ki-kare sonucuna ek olarak Monte Carlo simülasyonuna dayalı exact test sonucu da raporlanmıştır.

Bu çerçevede aşağıdaki araştırma soruları ve hipotezler oluşturulmuştur:

Araştırma Sorusu 1: Öğrencilerin din-mezhep ilişkisine yönelik tercihleri beş kavramsal kategori arasında nasıl dağılmıştır?

Araştırma Sorusu 2: Öğrenciler arasında mezhebi din içinde oluşmuş insanî bir kurum olarak değerlendiren yaklaşım hangi sıklıkta tercih edilmiştir?

Araştırma Sorusu 3: Öğrenciler arasında din ile mezhebi özdeşleştiren, mezhebi dinden tamamen ayrı gören, mezhep değiştirmeyi günah sayan ve mezhebi gereksiz gören yaklaşımlar hangi oranlarda tercih edilmiştir?

Araştırma Sorusu 4: “Dinde mezhebe gerek yoktur” seçeneğinin öğrenciler arasındaki seçim oranı nedir?

H₁: Cinsiyet ile öğrencilerin din-mezhep kavramsallaştırması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H₂: Sınıf düzeyi ile öğrencilerin din-mezhep kavramsallaştırması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H₃: Öğrenim görülen ilçe ile öğrencilerin din-mezhep kavramsallaştırması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H₄: Öğrenim görülen okul ile öğrencilerin din-mezhep kavramsallaştırması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Bu hipotezlerde kullanılan sıfır hipotezleri aşağıdaki biçimde belirlenmiştir:

H₀₁: Cinsiyet ile din-mezhep kavramsallaştırması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

H₀₂: Sınıf düzeyi ile din-mezhep kavramsallaştırması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

H₀₃: Öğrenim görülen ilçe ile din-mezhep kavramsallaştırması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

H₀₄: Öğrenim görülen okul ile öğrencilerin din-mezhep kavramsallaştırması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

4. BULGULARIN ANALİZİ VE YORUMLANMASI

4.1. Öğrencilerin Din-Mezhep Kavramsallaştırmasına İlişkin Bulgular

Tablo 1'de, "Din ve din yorum biçimi (mezhep) kavramlarıyla ilgili aşağıdakilerden hangisinin doğru olduğunu düşünüyorsunuz?" sorusuna verilen yanıtların frekans ve yüzde dağılımları sunulmaktadır. Toplam 765 öğrenciden elde edilen veriler beş seçenek üzerinden değerlendirilmiştir. Buna göre bulguların yorumu ve analizi şöyledir:

Araştırma bulguları, öğrencilerin din-mezhep ilişkisini farklı kavramsal çerçeveler içinde değerlendirdiklerini göstermiştir. Katılımcıların %62,4'ü (n=477), mezhebi "dinler içerisinde oluşan insanî kurum" olarak tanımlayan seçeneği işaretlemiştir. Bu seçenek, çalışmada mezhebi dinin anlaşılması, yorumlanması ve yaşanması sürecinde ortaya çıkan tarihsel ve beşerî bir yorum geleneği olarak ele alan kavramsal çerçeveyi yansıtmıştır. Söz konusu tercih, örnekleme en yüksek orana sahip seçenek olmuştur. Bu bulgu, öğrencilerin önemli bir bölümünün mezhebi dinle özdeş bir yapı olarak değil, dinî yorum sürecinde ortaya çıkan bir oluşum olarak değerlendirdiğine işaret etmiştir. Bununla birlikte, bu tercih doğrudan öğrencilerin din-mezhep ilişkisine ilişkin bilgi düzeylerinin veya kavramsal yeterliliklerinin kesin bir göstergesi olarak yorumlanmamıştır. Çünkü araştırmada bu seçeneği işaretleyen öğrencilerin söz konusu yaklaşımı hangi bilgi kaynaklarına, gerekçelere veya yorumlara dayanarak tercih ettiklerini ölçen ayrı bir değerlendirme yapılmamıştır.³¹

Katılımcıların %62,4'ünün mezhebi din içinde oluşmuş insanî bir kurum olarak tanımlayan seçeneği tercih etmiş olması, bu yaklaşımın örnekleme en yaygın kavramsal tercih olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, bu oran öğrencilerin din-mezhep ilişkisine dair bilgi veya kavramsal yeterlilik düzeyinin doğrudan göstergesi olarak değerlendirilmemiştir. Sakarya ilinde lise öğrencileriyle yürütülen bir araştırmada da mezhep ve yorum farklılıklarına ilişkin kavramların anlaşılmasında bazı sınırlılıklar bulunduğu bildirilmiştir. Ancak iki araştırmanın örnekleme özellikleri, ölçme araçları ve uygulama koşulları farklı olabileceğinden, sonuçların doğrudan karşılaştırılması ve genel bir yapısal sorun çıkarımına ulaşılması mümkün değildir.³² Bu bulgular, öğrencilerin din-mezhep ilişkisine yönelik tercihlerini daha ayrıntılı inceleyen karşılaştırmalı araştırmalara ihtiyaç bulunduğunu göstermiştir.

Araştırmada öğrencilerin %20,1'i (n=154), "Dinde mezhebe gerek yoktur" seçeneğini işaretlemiştir. Bu oran, örnekleme mezhebin dinî hayat ve dinî yorum süreçlerindeki işlevini gerekli görmeyen veya mezhep kavramına mesafeli yaklaşan bir öğrenci grubunun bulunduğunu göstermiştir. Söz konusu tercih, öğrencilerin din-mezhep ilişkisini nasıl anlamlandırdıklarına dair dikkat çekici bir bulgu olarak değerlendirilmiştir. Bununla

³¹ Hasan Onat - Sönmez Kutlu (ed.), *İslam Mezhepleri Tarihi El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 127; Bekir Topaloğlu, "Mezhep", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları 2004, 29/532-534.

³² R. Murat, (2025). "Lise Öğrencilerinin Din Algılarının Din Eğitimine Yönelik Tutumları Üzerindeki Etkileri: Sakarya Örneği İncelemesi". *Bilimname*, 53, 461-494; Recep Kaymakcan, "Türkiye'de Din Eğitimi Politikaları Üzerine Düşünceler". *EKEV Akademi Dergisi* 11/27 (2006): 21-36; Recep Kaymakcan, "Türkiye'de Din Eğitiminde Çoğulculuk ve Yapılandırıcılık: Yeni Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı Bağlamında Bir Değerlendirme". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* 7/1 (2007): 181-210.

**Ergenlerde Din-Mezhep Kavramsallaştırması:
Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Anadolu Lisesi Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma)**

birlikte, tek başına bu yanıt kategorisinden öğrencilerin dinî bilgi düzeyi, mezhep karşıtlığı, dinî otoriteye güveni veya kavramsal yeterlilikleri hakkında kesin sonuçlara ulaşılması mümkün değildir. Bu tercihin hangi bilgi kaynakları, dinî tecrübeler, aile ve çevre etkileri ya da bireysel yorumlarla ilişkili olduğu mevcut verilerle açıklanamamıştır. Mezhebin dinî yorum ve uygulamadaki rolüne yönelik farklı tutumların nedenleri, ileri araştırmalarda nitel görüşmeler ve ayrıntılı tutum ölçekleriyle incelenebilir.

“Dinde mezhebe gerek yoktur” ifadesi, mezhebin dinî yorum ve uygulamadaki rolünü gerekli görmeyen bir yaklaşımı yansıtmıştır. İlahiyat alan yazınında mezhepler, dinin anlaşılması, yorumlanması ve yaşanması sürecinde oluşmuş tarihsel ve insanî yorum gelenekleri olarak ele alınmıştır.³³ Bu çerçevede mezheplerin, dinî bilgi ve uygulamaların sistematikleşmesinde işlev üstlendiği ifade edilmiştir. Bununla birlikte, öğrencilerin bu seçeneği işaretlemelerinden hareketle mezhebi bütünüyle reddettikleri, dinî metinleri yönetsel birikim olmaksızın yorumladıkları veya dinî bilgiye ilişkin anlam karmaşası yaşadıkları sonucuna ulaşılması mümkün değildir. Benzer biçimde, bu tercihin kurumsallaşmış dinî otoriteye güvensizlik, deizm eğilimi ya da dinî sosyalleşme sorunlarıyla ilişkili olduğu da mevcut veriler üzerinden gösterilememiştir.³⁴ Bu seçeneği tercih eden öğrencilerin hangi gerekçelerle böyle bir yaklaşım benimsedikleri, ileri araştırmalarda ayrı ölçme araçlarıyla incelenebilir. Özellikle dinî otoriteye güven, dinî bilgi kaynakları, mezhep algısı, dinî sosyalleşme deneyimleri ve deizm eğilimi gibi değişkenlerin birlikte ele alınması, bu tercihin arka planının daha ayrıntılı biçimde anlaşılmasına katkı sağlayabilir.

Din-mezhep ilişkisine yönelik kategori tercihleri içinde iki farklı yaklaşım öne çıkmıştır. Katılımcıların %7,3’ü “Din ve mezhep aynı şeydir” seçeneğini, %9,2’si ise “Mezhep ve din birbirinden tamamen ayrı şeylerdir” seçeneğini işaretlemiştir. Bu bulgular, örnekleme din ile mezhebi özdeşleştiren ve iki kavram arasındaki ilişkiyi bütünüyle ayırtıran iki farklı tercih bulunduğunu göstermiştir. Bu tercihlerin hangi gerekçelere dayandığı mevcut verilerle açıklanamamıştır.

Tabloya göre öğrencilerin %7,3’ü, din ile mezhebin aynı şey olduğunu ifade eden seçeneği işaretlemiştir. Bu bulgu, örnekleme sınırlı bir grubun din ile mezhep arasındaki ilişkiyi özdeşlik temelinde değerlendirdiğini göstermiştir. Söz konusu tercih, öğrencilerin mezhebi dinin anlaşılması ve yorumlanması sürecinde ortaya çıkan tarihsel ve beşerî bir yapı olarak değil, dinle doğrudan örtüşen bir yapı olarak algılamış olabileceklerine işaret etmiştir. Bununla birlikte, bu yanıt oranından hareketle öğrencilerin farklı mezheplere yönelik dışlayıcı tutum geliştirdikleri, diğer dinî yorumları sapkınlıkla ilişkilendirdikleri veya iman eksikliği atfettikleri sonucuna ulaşılması mümkün değildir. Çünkü araştırmada bu tür tutum ve davranışları doğrudan ölçen bir değişkene yer verilmemiştir. Bu ilişkinin daha ayrıntılı biçimde incelenebilmesi için mezhep mensuplarına yönelik sosyal mesafe, hoşgörü, dışlama eğilimi ve dinî ötekileştirme tutumlarını ölçen ayrı araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Mezhep kimliği ve dinî aidiyet arasındaki ilişkinin İslam dünyasında farklı tarihsel ve toplumsal bağlamlarda tartışılmaya devam ettiği alan yazında

³³ Tevhit Ayengin, “Fıkhi Mezheplerin Bağlayıcılığın Dair”, *İlahiyat Akademi* 5 (01 Temmuz 2017): 59-76.

³⁴ Krş. Volkan Ertit, “Between Secularization and Desecularization: Youth Religiosity in Turkey's Imam Hatip Schools”, *Religions* 17/1 (2026), 87.

belirtmiştir.³⁵ Harvard Divinity School'da yürütülen akademik tartışmalar da mezhep kimliğinin farklı bağlamlarda ele alınan çok boyutlu bir konu olduğunu göstermektedir.³⁶

Aynı tabloda öğrencilerin %9,2'si, "Mezhep ve din birbirinden tamamen ayrı şeylerdir" seçeneğini işaretlemiştir. Bu bulgu, örnekleme belirli bir grubun din ile mezhep arasındaki ilişkiyi bütünüyle ayırıştırıcı bir yaklaşımı benimsediğini göstermiştir. Söz konusu tercih, öğrencilerin mezhebi dinî yorum, anlayış ve uygulama süreçleriyle ilişkili bir yapı olarak değerlendirmemiş olabileceklerine işaret etmiştir.³⁷ Bununla birlikte, bu seçeneğin işaretlenmesinden hareketle öğrencilerin dini "yorumsuz" bir yapı olarak gördükleri veya dinin tarihsel, ilmî ve toplumsal boyutlarını dikkate almadıkları sonucuna ulaşılması mümkün değildir. Çünkü araştırmada öğrencilerin bu tercihlerinin gerekçelerini, mezhebin işlevine ilişkin ayrıntılı değerlendirmelerini ya da dinî yorum anlayışlarını ölçen ek bir veri toplanmamıştır. "Din ve mezhep aynı şeydir" seçeneğini işaretleyen öğrenciler ile "Mezhep ve din birbirinden tamamen ayrı şeylerdir" seçeneğini işaretleyen öğrencilerin toplam oranı %16,5'tir. Bu oran, öğrencilerin bir bölümünün din-mezhep ilişkisini birbirinden farklı iki ayırıştırıcı veya özdeşleştirici çerçeve içinde değerlendirdiğini göstermiştir. Ancak bu iki tercihin kavramsal gerekçeleri ve öğrencilerin mezhep bilgisiyle ilişkisi, mevcut verilerle açıklanamamıştır.

Araştırmada "Mezhep değiştirmek dinimize göre günahdır" seçeneği 8 öğrenci tarafından (%1,0) işaretlenmiştir. Bu bulgu, söz konusu normatif seçeneğin örnekleme sınırlı düzeyde tercih edildiğini göstermiştir. Ancak tek bir seçenek üzerinden öğrencilerin mezhepsel taassup düzeyleri hakkında kapsamlı bir değerlendirme yapılmamıştır. İstanbul Anadolu yakasındaki lise öğrencileriyle yürütülen bir araştırmada, mezhepsel hoşgörüsüzlüğe ilişkin bazı bulgular bildirilmiştir.³⁸ Aradaki farklılık, kullanılan ölçme araçlarının kapsamı, örneklem özellikleri ve araştırmaların yürütüldüğü bağlamlar arasındaki farklılıklardan kaynaklanmış olabilir. Bu nedenle iki çalışmanın bulgularının doğrudan karşılaştırılması ihtiyatla ele alınmalıdır. Mezhep değiştirmeye ilişkin tutumların ve mezhepsel hoşgörünün daha ayrıntılı biçimde değerlendirilmesi, ileri araştırmalarda çok maddeli ve geçerliği test edilmiş ölçme araçlarıyla gerçekleştirilebilir. Ayrıca örneklemin yaş grubu, okul türü, sosyo-demografik özellikleri ve araştırmanın yürütüldüğü yerel bağlam da bu sonucu etkilemiş olabileceği unutulmamalıdır. Bunun yanında, son yıllarda genç kuşakların dinî aidiyet, mezhep kimliği ve bireysel dindarlık biçimlerine yönelik algılarında yaşanan kültürel dönüşüm de dikkate alınmalıdır.

Buna karşın, mezhep mensubiyetini dinî bir zorunluluk olarak görenlerin düşük oranda kalması önemli bir bulgudur. Bu sonuç, Fatih ve Gaziosmanpaşa'daki lise öğrencilerinin mezhep kimliğini mutlak ve değişmez bir dinî aidiyet biçimi olarak değil, daha esnek ve toplumsal olarak şekillenen bir kimlik unsuru olarak değerlendirme eğiliminde

³⁵ Dalkılıç, *Mezhepler Tarihi*, 26-28.

³⁶ Harvard Divinity School, Video: "Exploring Sectarian Identity in Islam", <https://www.hds.harvard.edu/news/2024/11/14/exploring-sectarian-identity-islam>, November 14, 2024; Giulia Acevedo - Sanjay Shah, "Sectarian Affiliation and Gender Traditionalism: A Sociological Study of Sunni and Shi'a Muslims", *Sociology of Islam* 3/1-2 (2015), 1-29. Ayrıca bk. Sascha O. Becker, Jeanet Sinding Bentzen, Chun Chee Kok (2025). *Gender and Religion: A Survey*. RFBerlin Discussion Paper No. 111/25.

³⁷ Mehmet Ali Büyükkara, Mezhep ve Mezhepçilik, *İlahiyat Akademi: Altı Aylık Uluslararası Akademik Araştırma Dergisi* 5/1-9, (2017).

³⁸ Sümeyra Teymur Gören, (2015). *Lise Öğrencilerinin Mezhep Algısının Din Anlayışında Değişim Sürecine Etkisi (İstanbul Anadolu Yakası Örneği)*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalı.

**Ergenlerde Din-Mezhep Kavramsallaştırması:
Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Anadolu Lisesi Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma)**

olduklarını düşündürmektedir. Dolayısıyla söz konusu düşük oran, mezhep merkezli katkı aidiyet algısının genç kuşaklar arasında sınırlı kaldığına işaret eden olumlu bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

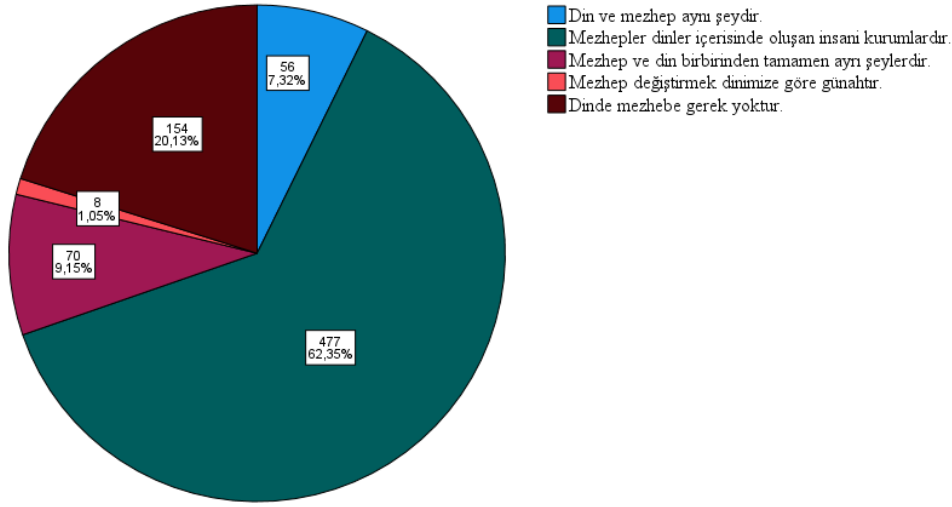
Yukarıdaki bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde üç temel sonuç öne çıkmıştır. İlk olarak, öğrencilerin %62,4'ü (n=477), mezhebi din içinde oluşmuş insanî bir kurum olarak tanımlayan seçeneği işaretlemiştir. Bu seçenek, çalışmada mezhebi tarihsel ve beşerî bir yorum geleneği olarak ele alan kavramsal çerçeveyi yansıtmıştır. İkinci olarak, öğrencilerin %37,6'sı diğer dört seçeneği tercih etmiştir. Bu grubun %20,1'i "Dinde mezhebe gerek yoktur", %9,2'si "Mezhep ve din birbirinden tamamen ayrı şeylerdir", %7,3'ü "Din ve mezhep aynı şeydir" ve %1,0'ı "Mezhep değiştirmek dinimizde günahdır" seçeneğini işaretlemiştir. Bu dağılım, öğrencilerin din-mezhep ilişkisini farklı kavramsal çerçeveler içinde değerlendirdiklerini göstermiştir. Üçüncü olarak, "Mezhep değiştirmek dinimizde günahdır" seçeneği %1,0 oranında tercih edilmiştir. Bu bulgu, söz konusu normatif yaklaşımın örnekleme sınırlı bir öğrenci grubu tarafından benimsendiğini göstermiştir. Ancak bu tek madde üzerinden öğrencilerin mezhepsel taassup düzeyleri hakkında kesin bir yargıya ulaşılmamıştır.

Türkiye genelinde gençler üzerine yapılan araştırmalar, deizm ve din dışı yönelimlerin görünürlüğünün arttığını göstermektedir. Bu çalışmalarda 15-29 yaş grubunda ateizm ve inançsızlık oranlarının belirli bir düzeye ulaştığı görülmektedir. Bu bağlamda, araştırmamızda ortaya çıkan %20,1'lik "mezhebe gerek yok" oranı daha geniş bir kültürel dönüşüm içinde değerlendirilmelidir. Bu oran, yalnızca mezhebe yönelik bireysel bir mesafe olarak okunmamalıdır. Aynı zamanda genç kuşakların dinî otorite, gelenek ve kurumsal aidiyet biçimleriyle kurduğu ilişkinin değiştiğine işaret eden önemli bir veri olarak görülmelidir. Bu eğilim, sistematik din eğitiminin yerini aile, akran ve dijital mecraların aldığı bir ortamda gençlerin kurumsal dinî yapılara duyduğu mesafeye ilişkilidir.³⁹

Tablo 1. Din-Mezhep Kavramsallaştırmasına İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları				
Din ve mezhep kavramlarıyla ilgili aşağıdakilerden hangisinin doğru olduğunu düşünüyorsunuz?		N	Yüzde %	Geçerli %
İFADELER	1. Din ve mezhep aynı şeydir.	56	7,3	7,3
	2. Mezhepler dinler içerisinde oluşan insani kurumlardır.	477	62,4	62,4
	3. Mezhep ve din birbirinden tamamen ayrı şeylerdir.	70	9,2	9,2
	4. Mezhep değiştirmek dinimize göre günahdır.	8	1	1
	5. Dinde mezhebe gerek yoktur.	154	20,1	20,1
Toplam		765	100	100

³⁹ Asım Yapıcı, "Şüphe ve İnanç Kısacasında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları", *İlahiyat Akademi Dergisi* 12 (2020), 1-44.

Din ve mezhep kavramlarıyla ilgili aşağıdakilerden hangisinin doğru olduğunu düşünüyorsunuz?

Tablo 2: Din ve mezhep kavramsallaştırılması frekans ve oranları

4.2. Din-Mezhep Kavramsallaştırması ile Cinsiyet Arasındaki İlişki

Aşağıdaki tablo 3'te cinsiyet ile din-mezhep kavramsallaştırması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($\chi^2(4)=14,102$; $p=0,007$; Cramér's $V=0,136$). Cramér's V katsayısı, ilişkinin zayıf düzeyde olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, "Mezhep değiştirmek dinimize göre günahdır" seçeneğinde gözlem sayısının düşük olması nedeniyle tabloda beklenen frekansı 5'in altında hücre bulunmuştur. Bu nedenle bulgu ihtiyatla yorumlanmıştır.⁴⁰

Dağılım incelendiğinde hem kadınlar hem erkekler arasında en yüksek oranın "Mezhepler dinler içerisinde oluşan insanî kurumlardır" seçeneğinde olduğu görülmüştür. Bu seçenek kadınlarda %67,7, erkeklerde ise %55,7 oranında tercih edilmiştir. Erkek öğrenciler, "Din ve mezhep aynı şeydir" (%9,7; kadınlar %5,4) ve "Dinde mezhebe gerek yoktur" (%23,8; kadınlar %17,2) seçeneklerini kadın öğrencilere göre daha yüksek oranda işaretlemiştir. "Mezhep ve din birbirinden tamamen ayrı şeylerdir" seçeneğinde ise kadın ve erkek oranları birbirine yakın bulunmuştur (%9,0 ve %9,4). Bu dağılım, kadın öğrencilerin mezhebi din içinde oluşmuş insanî bir kurum olarak tanımlayan seçeneği daha yüksek oranda tercih ettiklerini göstermiştir. Erkek öğrencilerde ise din ile mezhebi özdeşleştiren ve mezhebi gereksiz gören iki seçeneğin oranı kadınlara göre daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuç, kategori dağılımlarındaki cinsiyet farklılığını göstermiş; ancak öğrencilerin kutuplaşma düzeyleri veya din-mezhep ilişkisine dair gerekçeleri hakkında doğrudan bir değerlendirme yapılmasına imkân vermemiştir.⁴¹

Sosyolojik açıdan bu sonuç anlamlıdır. Din sosyolojisi ve İslam hukuku literatürü, "mezhebi" çoğu zaman dinin kendisiyle özdeş bir yapıdan çok, yorum topluluğu, hukukî gelenek ve kurumsallaşmış içtihat çizgisi olarak ele alır. Kaynaklarda, mezhebin belirli bir

⁴⁰ OmerAwass. *Fatwa and the Making and Renewal of Islamic Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2023; Hyun YoungKim. "Statistical Notes for Clinical Researchers: Chi-Squared Test and Fisher's Exact Test." *Restorative Dentistry & Endodontics* 42, sy. 2 (2017): 152-155; Mary L. McHugh, "The Chi-Square Test of Independence." *Biochemia Medica* 23, sy. 2 (2013): 143-149.

⁴¹ Wael BHallaq. *The Origins and Evolution of Islamic Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

âlimin tek görüşünden başlayıp zamanla bir “yorum topluluğu” ve kolektif hukuk geleneği hâline geldiği vurgulanmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında, örnekleme çoğunluğun mezhebi “insanî kurum” olarak tanımlaması, klasik literatüre bütünüyle aykırı değil tersine, modern akademik kavramsallaştırmayla uyumludur. Başka bir ifadeyle öğrenciler, mezhebi vahyin kendisi değil, vahyin anlaşılma ve uygulanma biçimlerinden biri olarak konumlandırmaktadır. Bu, kavramsal olgunlaşma açısından önemli bir bulgudur. Çünkü mezhebi dinle tamamen özdeşleştirmeyen bireyler, mezhep farklılıklarını daha az mutlaklaştırma eğiliminde olabilir.⁴²

Uluslararası literatürle karşılaştırıldığında, cinsiyet farklılaşmasının tamamen şaşırtıcı olmadığı söylenebilir. Pew Research Center’ın çok ülkeli araştırmaları, kadınların dinî aidiyet ve pratiklerde genellikle erkeklerden biraz daha yüksek oranlara sahip olduğunu göstermektedir. Ancak bu fark her alanda aynı düzeyde ortaya çıkmamaktadır. Özellikle genç kuşaklarda bazı dinî tutumlarda cinsiyet farkının daralabildiği görülmektedir. Gençler üzerine yapılan küresel çalışmalar da yeni kuşaklarda dinî kimliğin daha seçici, sorgulayıcı ve bireysel biçimde yaşanabildiğini ortaya koymaktadır. Bu bulgu, araştırmamızdaki tabloyla da kısmen uyumludur. Katılımcıların önemli bir bölümü mezhebi mutlak ve değişmez bir kutsal yapı olarak değil, tarihsel olarak oluşmuş ve yorumlanabilir bir dinî gelenek olarak görmektedir. Erkek öğrencilerde “dinde mezhebe gerek yoktur” seçeneğinin görece daha yüksek çıkması, bireyselleşmiş din anlayışının bu grupta biraz daha belirgin olabileceğini düşündürmektedir. Ancak bu yorum ihtiyatla değerlendirilmelidir. Daha kesin sonuçlar için yaş, okul türü, sınıf düzeyi, aile dindarlığı ve dinî eğitim gibi değişkenlerin birlikte ele alındığı çok değişkenli analizlere ihtiyaç vardır.⁴³

Bu veriden çıkarılabilecek en özgün tespit şudur: Örnekleme, mezhep konusunda ne tam anlamıyla klasik dogmatik çizgide ne de bütünüyle mezhepsiz bir çizgidedir. Bu, daha çok “mezhep vardır ama beşeridir” diye özetlenebilecek bir ara pozisyonda toplanmaktadır. Cinsiyet farkı da esasen bu ana gövdenin dışında kalan seçeneklerin nasıl dağıldığında ortaya çıkmaktadır. Kadınlar daha fazla “yorum ve kurum” vurgusuna yönelirken, erkekler biraz daha fazla “özdeşleştirme” ve “gereksiz görme” arasında dağılmaktadır. Bu nedenle araştırmanın genel görünümü, gençlerin mezhep olgusunu mutlak bir inanç kategorisi olarak değerlendirmede göstermektedir. Katılımcıların önemli bir bölümü mezhebi, dinin tarihsel süreç içinde oluşmuş yorum alanı olarak görme eğilimindedir. Cinsiyet değişkeni ise bu algıyı güçlü biçimde belirlememektedir. Ancak kavramsal tercihlerin dağılımında sınırlı düzeyde bir farklılaşma üretmektedir. Bu bulgunun eğitim açısından önemli bir karşılığı vardır. Mezhep öğretiminde yalnızca “doğru mezhep” vurgusuna odaklanmak yeterli görünmemektedir. Bunun yerine mezheplerin nasıl ortaya çıktığı, hangi tarihsel ve toplumsal şartlarda farklılaştığı ve dinle nasıl ilişkilendirildiği

⁴² Mesela bk. Abdullah Ömer Yavuz, “Mezhepler Arası Mücadele -Hanbelilik-Eş’arilik İlişkisi-”, *İslâm Araştırmaları Dergisi* 49 (31 Ocak 2023), 220-224; Mark Sedgwick, “Sects in the Islamic World”, *Nova Religio* 3/2 (01 Nisan 2000), 195-240; EirikHovden. “The Muhtasar and Its Role in the Islamic Legal Schools.” *Arabica* 72/4-5 (2025).

⁴³ José Pereira Coutinho, vd. “Religiously Unaffiliated Youth in Europe: Shifting Remnants of Religion.” *Journal for the Scientific Study of Religion* 63 (2024); *Pew Research Center*. “The Gender Gap in Religion Around the World.” 22 Mart 2016; *Pew Research Center*. “Theories Explaining Gender Differences in Religion.” 22 Mart 2016; *Pew Research Center*. “Young Adults Around the World Are Less Religious by Several Measures.” 13 Haziran 2018; *Pew Research Center*. “Religious Importance and Religious Affiliation.” 6 Mayıs 2025; World Values Survey Association. World Values Survey Database. <https://www.worldvaluessurvey.org/> erişim: 04/04/2026.

açıklanmalıdır. Böyle bir yaklaşım, öğrencilerin mevcut kavramsal dünyasıyla daha uyumlu bir pedagojik zemin oluşturabilir.

Tablo 3. Din-Mezhep Kavramsallaştırmasının Cinsiyete Göre Dağılımı (Çapraz Tablo)				
Din ve Din yorum biçimi (mezhep) kavramlarıyla ilgili aşağıdakilerden hangisinin doğru olduğunu düşünüyorsunuz?		Cinsiyet		Toplam
		Kadın	Erkek	
1. Din ve mezhep aynı şeydir.	Sayı (Gözlenen)	23	33	56
	Beklenen Sayı	31	25	56
	Din-Mezhep kavramsallaştırması içinde %	%41,1	%58,9	%100,0
	Cinsiyet içinde %	%5,4	%9,7	%7,3
	Toplamın %'si	%3,0	%4,3	%7,3
2. Mezhepler dinler içerisinde oluşan insani kurumlardır.	Sayı (Gözlenen)	287	190	477
	Beklenen Sayı	264,4	212,6	477
	Din-Mezhep kavramsallaştırması içinde %	%60,2	%39,8	%100,0
	Cinsiyet içinde %	%67,7	%55,7	%62,4
	Toplamın %'si	%37,5	%24,8	%62,4
3. Mezhep ve din birbirinden tamamen ayrı şeylerdir.	Sayı (Gözlenen)	38	32	70
	Beklenen Sayı	38,8	31,2	70
	Din-Mezhep kavramsallaştırması içinde %	%54,3	%45,7	%100,0
	Cinsiyet içinde %	%9,0	%9,4	%9,2
	Toplamın %'si	%5,0	%4,2	%9,2
4. Mezhep değiştirmek dinimize göre günahtır.	Sayı (Gözlenen)	3	5	8
	Beklenen Sayı	4,4	3,6	8
	Din-Mezhep kavramsallaştırması içinde %	%37,5	%62,5	%100,0
	Cinsiyet içinde %	%0,7	%1,5	%1,0

**Ergenlerde Din-Mezhep Kavramsallaştırması:
Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Anadolu Lisesi Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma)**

	Toplamın %'si	%0,4	%0,7	%1,0
5. Dinde mezhebe gerek yoktur.	Sayı (Gözlenen)	73	81	154
	Beklenen Sayı	85,4	68,6	154
	Din-Mezhep kavramsallaştırması içinde %	%47,4	%52,6	%100,0
	Cinsiyet içinde %	%17,2	%23,8	%20,1
	Toplamın %'si	%9,5	%10,6	%20,1
Toplam	Sayı (Gözlenen)	424	341	765
	Beklenen Sayı	424	341	765
	Din-Mezhep kavramsallaştırması içinde %	%55,4	%44,6	%100,0
	Cinsiyet içinde %	%100,0	%100,0	%100,0
	Toplamın %'si	%55,4	%44,6	%100,0

Cinsiyet ile din-mezhep kavramsallaştırması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bununla birlikte, ilişkinin etki büyüklüğü düşük düzeydedir (Cramér's $V=0,136$). Kadın öğrenciler, mezhebi din içinde oluşmuş insanî kurum olarak tanımlayan seçeneği erkek öğrencilere göre daha yüksek oranda tercih etmiştir. Erkek öğrenciler ise "Din ve mezhep aynı şeydir" ile "Dinde mezhebe gerek yoktur" seçeneklerini kadın öğrencilere göre daha yüksek oranda işaretlemiştir. Bu bulgular, cinsiyet grupları arasında kategori tercihleri bakımından bir farklılaşma bulunduğunu göstermiştir. Ancak kesitsel araştırma deseni ve olası karıştırıcı değişkenlerin kontrol edilmemiş olması nedeniyle, bu farklılığın nedenleri hakkında kesin çıkarım yapılmamıştır. Bulgular, dinî bilgi kaynakları, aile ve çevre etkisi, okul deneyimi, dindarlık düzeyi ve sosyoekonomik özellikler gibi değişkenlerin cinsiyetle birlikte inceleneceği ileri araştırmalara ihtiyaç olduğunu göstermiştir. Uluslararası literatürde din ve cinsiyet ilişkisine dair farklı örüntüler bildirilmekle birlikte, mevcut çalışmanın sonuçları bu genel eğilimlerle sınırlı biçimde karşılaştırılmıştır.

Sonuç olarak, cinsiyet bu araştırmada tek başına belirleyici bir değişken değildir. Ancak din-mezhep ilişkisinin nasıl kavrandığını etkileyen önemli bir farklılaştırıcı unsur olarak görülmektedir. Bu nedenle mezhep öğretiminde yalnızca bilgi aktarımına dayalı bir yaklaşım yeterli değildir. Öğrencilerin cinsiyet, yaş, okul türü, aile dindarlığı ve dinî eğitim geçmişi gibi değişkenlerle şekillenen kavramsal dünyaları dikkate alınmalıdır. Böyle bir yaklaşım, mezhep öğretimini daha açıklayıcı, daha kapsayıcı ve pedagojik açıdan daha etkili hâle getirebilir.⁴⁴

⁴⁴ Harun Tunç, *Din ve Toplumsal Cinsiyet: Lise Gençliği Üzerine Bir Araştırma* (İstanbul: İksad Yayınevi, 2022), 70-82; Asım Yapıcı, "Cinsiyete Göre Farklılaşan Dindarlıklar ve Kadınlarda Dinsel Yaşamın Farklı

4.3. Sınıf Düzeyi ile Din-Mezhep Kavramsallaştırması Arasındaki İlişki

Tablo 4, sınıf düzeyi ile öğrencilerin din-mezhep ilişkisine yönelik kavramsallaştırmaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fakat zayıf düzeyde bir ilişki bulunduğunu göstermiştir ($\chi^2(12)=40,41$; $p<0,001$; Cramér's $V=0,133$). Bu bulgu, sınıf düzeyine göre kategori tercihlerinin farklılaştığını; ancak ilişkinin gücünün düşük olduğunu ortaya koymuştur. Mezhebi din içinde oluşmuş insanî bir kurum olarak tanımlayan seçeneğin tercih oranı 9-11. sınıflar arasında artmış, 12. sınıfta ise büyük ölçüde korunmuştur. Bu nedenle sınıf düzeyinin din-mezhep kavramsallaştırmasıyla zayıf düzeyde ilişkili olduğu değerlendirilmiştir.

En dikkat çekici bulgu, tüm sınıf düzeylerinde en yüksek oranda tercih edilen seçeneğin "Mezhepler dinler içerisinde oluşan insanî kurumlardır" ifadesi olmasıdır. Bu seçeneğin tercih oranı 9. sınıfta %52,2 iken 10. sınıfta %61,8'e ve 11. sınıfta %67,7'ye yükselmiştir. Oran, 12. sınıfta %66,8 ile büyük ölçüde korunmuştur. Bu dağılım, sınıf düzeylerine göre mezhebi tarihsel, beşerî ve yorumlayıcı bir kurum olarak tanımlayan seçeneğin tercih edilme oranının 9-11. sınıflar arasında arttığını, 12. sınıfta ise benzer düzeyde devam ettiğini göstermektedir.

"Din ve mezhep aynı şeydir" seçeneğinin tercih oranı 9. sınıfta %13,2 iken 11. sınıfta %2,6 olarak belirlenmiştir. Bu bulgu, söz konusu seçeneğin tercih edilme oranının sınıf düzeylerine göre farklılaştığını göstermektedir. Buna karşılık, "Dinde mezhebe gerek yoktur" seçeneğinin tercih oranı tüm sınıf düzeylerinde yaklaşık beşte bir düzeyinde gerçekleşmiştir. Ancak araştırmanın kesitsel tasarımı nedeniyle bu dağılımların öğrencilerde zaman içinde meydana gelen kavramsal değişimleri yansıttığı söylenemez. Sınıf düzeyleri arasındaki farklılıkların nedenleri, ileri araştırmalarda boylamsal tasarımlar ve nitel veri toplama yöntemleriyle incelenebilir.

		Kaçınıcı sınıftasınız?				Toplam
		9. sınıf	10. sınıf	11. sınıf	12. sınıf	
1. Din ve mezhep aynı şeydir.	Sayı	24	15	5	12	56
	Beklenen Sayı	13,3	13,6	14,1	15	56
	Din-Mezhep Algısı içindeki %'si	%42,9	%26,8	%8,9	%21,4	%100,0

Görüntüleri". *Dini Araştırmalar* 19/49 (01 Kasım 2016): 131-161; ArmanAzedi, "Religious Trends among Arab Muslims, 2010-2022: Continued Revival, Polarization, or Burgeoning Secularization?", *International Journal of Comparative Sociology*, 1-23, (2025).

**Ergenlerde Din-Mezhep Kavramsallaştırması:
Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Anadolu Lisesi Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma)**

	Sınıf içindeki %'si	%13,2	%8,1	%2,6	%5,9	%7,3
	Toplam %	%3,1	%2,0	%0,7	%1,6	%7,3
2. Mezhepler dinler içerisinde oluşan insani kurumlardır.	Sayı	95	115	130	137	477
	Beklenen Sayı	113,5	116	119,7	127,8	477
	Din-Mezhep Algısı içindeki %'si	%19,9	%24,1	%27,3	%28,7	%100,0
	Sınıf içindeki %'si	%52,2	%61,8	%67,7	%66,8	%62,4
	Toplam %	%12,4	%15,0	%17,0	%17,9	%62,4
3. Mezhep ve din birbirinden tamamen ayrı şeylerdir.	Sayı	21	25	10	14	70
	Beklenen Sayı	16,7	17	17,6	18,8	70
	Din-Mezhep Algısı içindeki %'si	%30,0	%35,7	%14,3	%20,0	%100,0
	Sınıf içindeki %'si	%11,5	%13,4	%5,2	%6,8	%9,2
	Toplam %	%2,7	%3,3	%1,3	%1,8	%9,2
4. Mezhep değiştirmek dinimize göre günahdır.	Sayı	5	2	0	1	8
	Beklenen Sayı	1,9	1,9	2	2,1	8
	Din-Mezhep Algısı içindeki %'si	%62,5	%25,0	%0,0	%12,5	%100,0

	Sınıf içindeki %'si	%2,7	%1,1	%0,0	%0,5	%1,0
	Toplam %	%0,7	%0,3	%0,0	%0,1	%1,0
5. Dinde mezhebe gerek yoktur.	Sayı	37	29	47	41	154
	Beklenen Sayı	36,6	37,4	38,7	41,3	154
	Din-Mezhep Algısı içindeki %'si	%24,0	%18,8	%30,5	%26,6	%100,0
	Sınıf içindeki %'si	%20,3	%15,6	%24,5	%20,0	%20,1
	Toplam %	%4,8	%3,8	%6,1	%5,4	%20,1
Toplam	Sayı	182	186	192	205	765
	Beklenen Sayı	182	186	192	205	765
	Din-Mezhep Algısı içindeki %'si	%23,8	%24,3	%25,1	%26,8	%100,0
	Sınıf içindeki %'si	%100,0	%100,0	%100,0	%100,0	%100,0
	Toplam %	%23,8	%24,3	%25,1	%26,8	%100,0

4.3.1. Din-Mezhep Kavramsallaştırması ile Sınıf Düzeyi Arasındaki İlişkinin Gücüne İlişkin Simetrik Ölçüler

Tablo 5'te sunulan simetrik ölçüler, sınıf düzeyi ile öğrencilerin din-mezhep kavramsallaştırması arasındaki ilişkinin gücünü göstermektedir. Ki-kare analizi, iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğunu ortaya koymuştur ($\chi^2(12)=40,41$; $p<0,001$). Çapraz tablonun ikiden fazla kategori içermesi nedeniyle ilişkinin gücü Cramér's V katsayısı üzerinden değerlendirilmiştir. Cramér's V katsayısının 0,133 düzeyinde hesaplanması, ilişkinin zayıf düzeyde olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, öğrencilerin kategori tercihlerinin sınıf düzeylerine göre farklılaştığını; ancak sınıf düzeyinin bu tercihleri sınırlı ölçüde açıkladığını göstermektedir. Araştırmada aile ortamı, okul iklimi, kurumsal din eğitiminin niteliği ve sosyal çevre gibi değişkenler doğrudan

**Ergenlerde Din-Mezhep Kavramsallaştırması:
Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Anadolu Lisesi Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma)**

ölçülmemiştir. Bu nedenle söz konusu değişkenlerin din-mezhep kavramsallaştırmasıyla olası ilişkileri, ileri araştırmalarda uygun ölçme araçları ve farklı araştırma tasarımları kullanılarak incelenmelidir.

Bu bulgu, sınıf düzeyi ile din-mezhep kavramsallaştırması arasında istatistiksel olarak anlamlı, ancak zayıf düzeyde bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Buna göre sınıf düzeyi, öğrencilerin kategori tercihleriyle ilişkili olmakla birlikte, tercihlerin açıklanmasında sınırlı bir rol üstlenmektedir. Araştırmada aile, okul iklimi, din eğitiminin niteliği, sosyal çevre, medya kullanımı ve mezhepsel söylemlere maruz kalma gibi değişkenler doğrudan ölçülmemiştir. Bu değişkenlerin din-mezhep kavramsallaştırmasıyla ilişkisi, ileri araştırmalarda uygun ölçme araçları kullanılarak incelenmelidir.

Tablo 5. Simetrik Ölçüleri			
Ölçüm Türü	İstatistik	Değer	Yaklaşık Anlamlılık
Nominal × Nominal	Phi	0,230	<0,001
Nominal × Nominal	Cramér's V	0,133	<0,001
Geçerli Gözlem Sayısı		765	

Not: “Nominal × Nominal”, her iki değişkenin de kategorik değişken olduğunu ifade eder. Burada sınıf düzeyi ile din-mezhep algısı arasındaki ilişkinin gücü Phi ve Cramér's V değerleriyle gösterilmiştir.

4.4. Din-Mezhep Kavramsallaştırmasının Okul Değişkenine Göre Dağılımı

Tablo 6'da, öğrencilerin din-mezhep ilişkisine yönelik tercihleri okul değişkenine göre frekans ve yüzde dağılımlarıyla sunulmuştur. Dağılımların okullar arasında betimsel olarak değiştiği görülmüştür. Tüm örnekleme en yüksek orana sahip seçenek, mezhebi “dinler içerisinde oluşan insanî kurumlar” olarak tanımlayan yaklaşım olmuştur (%62,4). Bu seçenek Çağaloğlu Anadolu Lisesinde %72,1, Plevne Anadolu Lisesinde ise %66,7 oranında tercih edilmiştir. Yedikule Anadolu Lisesinde “Din ve mezhep aynı şeydir” seçeneği %14,9 ile diğer okullara göre daha yüksek oranda işaretlenmiştir. Mevlana Anadolu Lisesinde ise “Dinde mezhebe gerek yoktur” seçeneği %36,4 oranında tercih edilmiştir.

Okullar arasında dikkat çekici farklar vardır. Çağaloğlu Anadolu Lisesi'nde bu yaklaşım %72,1 ile en yüksek düzeydedir. Aynı okulda “din ve mezhep aynı şeydir” cevabının %2,7'de kalması, kavramsal ayrımın daha güçlü olduğunu düşündürmektedir. Plevne Anadolu Lisesi de %66,7 ile benzer biçimde kurumsal ve yorumlayıcı bakışın belirgin olduğu okullardan biridir. Buna karşılık Yedikule Anadolu Lisesi'nde “din ve mezhep aynı şeydir” cevabı %14,9 ile en yüksek orana sahiptir. Bu durum, bu okulda din ile mezhebi özdeşleştiren geleneksel algının daha görünür olduğunu düşündürür. Mevlana Anadolu Lisesi'nde ise “dinde mezhebe gerek yoktur” cevabı %36,4 ile oldukça yüksektir. Bu oran, mezhebi tamamen gereksiz gören reddedici yaklaşımın bu okulda diğerlerine göre daha güçlü olduğunu göstermektedir.

Tablo 6. Din-Mezhep Kavramsallaştırmasının Okul Değişkenine Göre Dağılımı								
Okul adı								Toplam
Din ve Din yorum biçimi (mezhep) kavramlarıyla ilgili aşağıdakilerden hangisinin doğru olduğunu düşünüyorsunuz?	Süleyman Şah AL (GOP)	Mevlana AL (GOP)	Plevne AL (GOP)	Yedikule AL (F)	Cağaloğlu AL (F)	Gelenbevi AL (F)		
1. Din ve mezhep aynı şeydir.	Sayı	16	5	7	18	3	7	56
	Beklenen Sayı	9,3	9,7	9	8,9	8,1	11,1	56
	Din-Mezhep algısı içinde %'si	%28,6	%8,9	%12,5	%32,1	%5,4	%12,5	%100
	Okul içinde %'si	%12,6	%3,8	%5,7	%14,9	%2,7	%4,6	%7,3
	Toplam %	%2,1	%0,7	%0,9	%2,4	%0,4	%0,9	%7,3
2. Mezhepler dinler içerisinde oluşan insani kurumlardır.	Sayı	80	71	82	65	80	99	477
	Beklenen Sayı	79,2	82,3	76,7	75,4	69,2	94,2	477
	Din-Mezhep algısı içinde %'si	%16,8	%14,9	%17,2	%13,6	%16,8	%20,8	%100
	Okul içinde %'si	%63,0	%53,8	%66,7	%53,7	%72,1	%65,6	%62,4
	Toplam %	%10,5	%9,3	%10,7	%8,5	%10,5	%12,9	%62,4
3. Mezhep ve din birbirinden tamamen	Sayı	12	8	12	15	4	19	70
	Beklenen Sayı	11,6	12,1	11,3	11,1	10,2	13,8	70

**Ergenlerde Din-Mezhep Kavramsallaştırması:
Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Anadolu Lisesi Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma)**

ayrı şeylerdir.	Din-Mezhep algısı içinde %'si	%17,1	%11,4	%17,1	%21,4	%5,7	%27,1	%100
	Okul içinde %'si	%9,4	%6,1	%9,8	%12,4	%3,6	%12,6	%9,2
	Toplam %	%1,6	%1,0	%1,6	%2,0	%0,5	%2,5	%9,2
4. Mezhep değiştirmek dinimize göre günahdır.	Sayı	2	0	0	4	1	1	8
	Beklenen Sayı	1,3	1,4	1,3	1,3	1,2	1,6	8
	Din-Mezhep algısı içinde %'si	%25,0	%0,0	%0,0	%50,0	%12,5	%12,5	%100
	Okul içinde %'si	%1,6	%0,0	%0,0	%3,3	%0,9	%0,7	%1,0
	Toplam %	%0,3	%0,0	%0,0	%0,5	%0,1	%0,1	%1,0
5. Dinde mezhebe gerek yoktur.	Sayı	17	48	22	19	23	25	154
	Beklenen Sayı	25,6	26,6	24,8	24,4	22,3	30,4	154
	Din-Mezhep algısı içinde %'si	%11,0	%31,2	%14,3	%12,3	%14,9	%16,2	%100
	Okul içinde %'si	%13,4	%36,4	%17,9	%15,7	%20,7	%16,6	%20,1
Toplam	Sayı	127	132	123	121	111	151	765
	Beklenen Sayı	127	132	123	121	111	151	765

Din-Mezhep algısı içinde %'si	%16,6	%17,3	%16,1	%15,8	%14,5	%19,7	%100
Okul içinde %'si	%100,0	%100,0	%100,0	%100,0	%100,0	%100,0	%100
Toplam %	%16,6	%17,3	%16,1	%15,8	%14,5	%19,7	%100

İlçe düzeyindeki karşılaştırmada Gaziosmanpaşa ve Fatih arasında din-mezhep kavramsallaştırması bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Her iki ilçede de en yüksek oranda tercih edilen seçenek, mezhebi din içinde oluşmuş insanî bir kurum olarak tanımlayan yaklaşım olmuştur. Bununla birlikte, okul düzeyindeki betimsel dağılımlar bazı farklılıklar bulunduğunu göstermiştir. Bu farklılıkların okul kültürü, öğrenci profili, öğretmen özellikleri ve eğitim ortamı gibi değişkenler akla gelse de bunlarla ilişkisi mevcut çalışmada ölçülmemiştir. Bu nedenle söz konusu değişkenlerin din-mezhep kavramsallaştırmasındaki olası rolü, ileri araştırmalarda ayrıca incelenmelidir.

Din-Mezhep Algısı	Gaziosmanpaşa n=382	Fatih n=383
1.Din ve mezhep aynı şeydir	28 (%7,3)	28 (%7,3)
2.Mezhepler dinler içinde oluşan insani kurumlardır	233 (%61,0)	244 (%63,7)
3.Mezhep ve din tamamen ayrı şeylerdir	32 (%8,4)	38 (%9,9)
4.Mezhep değiştirmek günahtır	2 (%0,5)	6 (%1,6)
5.Dinde mezhebe gerek yoktur	87 (%22,8)	67 (%17,5)

İlçe düzeyinde yapılan ki-kare analizinde, öğrencilerin din-mezhep kavramsallaştırmaları ile öğrenim gördükleri ilçe arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmamıştır, $\chi^2(4)=5,36$; $p=0,252$; Cramér's $V=0,084$. Bu sonuç, mevcut örnekte Fatih ve Gaziosmanpaşa ilçelerindeki öğrencilerin kategori tercihleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma gösterilemediğini ortaya koymuştur.

Test	Değer
Pearson Ki-Kare	5,36
sd	4
p değeri	0,252
Cramér's V	0,084

**Ergenlerde Din-Mezhep Kavramsallaştırması:
Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Anadolu Lisesi Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma)**

Tablo 8’de öğrencilerin din-mezhep kavramsallaştırmaları ile öğrenim gördükleri ilçe arasındaki ilişki incelenmiştir. Pearson ki-kare testi sonucunda iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmamıştır ($\chi^2(4)=5,36$; $p=0,252$). Cramér’s V katsayısının 0,084 olması, ilçe ile din-mezhep kavramsallaştırması arasındaki ilişkinin çok zayıf düzeyde olduğunu göstermiştir. Buna göre mevcut veriler, Fatih ve Gaziosmanpaşa ilçelerindeki öğrencilerin din-mezhep ilişkisine yönelik kategori tercihlerinin ilçe değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı biçimde farklılaştığını göstermemektedir. Bununla birlikte, öğrenim görülen okul ile din-mezhep kavramsallaştırması arasındaki ilişkide zayıf düzeyde, ancak istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır (Cramér’s V=0,148). Bu bulgu, kategori tercihlerinin okul düzeyinde de farklılaşabildiğini göstermektedir. Ancak araştırmanın kesitsel yapısı ve okul düzeyinde ölçülmeyen özellikler nedeniyle bu farklılaşma doğrudan bir okul etkisi olarak yorumlanmamıştır.

4.5. Okul Değişkeni ile Din-Mezhep Kavramsallaştırması Arasındaki İlişki

Yöntem bölümünde okul değişkeninin de ki-kare testine dâhil edileceği belirtilmişti. Tablo 6’da yalnızca betimsel dağılım sunulduğundan, ilişki bu başlıkta çıkarımsal olarak sınanmıştır. Pearson ki-kare testi, okul ile din-mezhep kavramsallaştırması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğunu göstermiştir ($\chi^2(20)=67,26$; $p<0,001$; Cramér’s V=0,148). Tablonun bazı hücrelerinde (“mezhep değiştirmek günahtır” satırı) beklenen frekans beşin altına indiğinden, bulgu Monte Carlo simülasyonuna dayalı exact testle de doğrulanmıştır ($p<0,001$).

Okul değişkenine ilişkin Cramér’s V katsayısı (V=0,148), cinsiyet (V=0,136), sınıf düzeyi (V=0,133) ve ilçe değişkenine (V=0,084) ilişkin katsayılardan sayısal olarak daha yüksektir. Bununla birlikte, bu katsayıların tümü düşük etki büyüklüğüne işaret etmektedir. Bu nedenle okul değişkeni ile din-mezhep kavramsallaştırması arasında saptanan anlamlı ilişki, kategori tercihlerindeki farklılaşmanın sınırlı düzeyde olduğunu göstermektedir. Bulgular, okul, cinsiyet ve sınıf düzeyi gibi değişkenlerin din-mezhep kavramsallaştırmasıyla ilişkili olabileceğine işaret etmekle birlikte, bu tercihlerin açıklanmasında tek başına belirleyici değişkenler olarak değerlendirilmemelidir.

Test	Değer
Pearson Ki-Kare	67,26
Serbestlik derecesi (sd)	20
p değeri	<0,001
Monte Carlo exact p	<0,001
Cramér’s V	0,148

4.6. Anlamlı İlişkilerin Hücre Düzeyinde Çözümlemesi: Düzeltilmiş Artıklar

Ki-kare testi, değişkenler arasında genel bir ilişki bulunup bulunmadığını göstermektedir. Anlamlı bulunan cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul tablolarında, kategori farklılaşmalarına katkı sağlayan hücrelerin betimlenmesi amacıyla düzeltilmiş standartlaştırılmış artıklar

incelenmiştir. Mutlak değeri 1,96'nın üzerinde olan artıklar, ilgili hücrede gözlenen frekansın beklenen frekansın sapma gösterdiğine işaret etmektedir. Pozitif artık değerleri beklenenin üzerinde, negatif artık değerleri ise beklenenin altında gözlem bulunduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, her çapraz tabloda birden fazla hücrenin değerlendirilmesi yalnızca pozitif bulgu olasılığını artırmaktadır. Bu nedenle düzeltilmiş standartlaştırılmış artıklar çoklu karşılaştırma düzeltmesi uygulanmaksızın keşfedici nitelikte değerlendirilmiş; hücre düzeyindeki bulgular kesin sonuçlar olarak değil, genel ki-kare bulgusunun yorumlanmasına yardımcı betimleyici göstergeler olarak ele alınmıştır.

Kategori	Kadın	Erkek
1. Din ve mezhep aynı	-2,24*	+2,24*
2. İnsani kurum	+3,40*	-3,40*
3. Tamamen ayrı	-0,20	+0,20
4. Değiştirmek günah	-1,03	+1,03
5. Mezhebe gerek yok	-2,24*	+2,24*

Cinsiyet ile din–mezhep kavramsallaştırması arasındaki ilişkiye katkı sağlayan hücreler, düzeltilmiş standartlaştırılmış artıklar üzerinden incelenmiştir. Kız öğrencilerde “Mezhepler dinler içerisinde oluşan insani kurumlardır” seçeneğinin gözlenen frekansı beklenen frekansın üzerinde bulunmuştur ($z=3,40$). Buna karşılık, “Din ve mezhep aynı şeydir” ($z=-2,24$) ile “Dinde mezhebe gerek yoktur” ($z=-2,24$) seçeneklerinde gözlenen frekans beklenen frekansın altında kalmıştır. Erkek öğrencilerde ise bu seçeneklere ilişkin dağılımın ters yönde farklılaştığı görülmüştür. Bu bulgular, cinsiyet gruplarının söz konusu seçenekleri işaretleme oranlarının birbirinden farklılaştığına işaret etmektedir. Ancak hücre düzeyindeki bu değerlendirmeler keşfedici nitelikte olduğundan, psikolojik özellikler veya kavramsal yeterlilik düzeyleri hakkında doğrudan çıkarım yapılmamıştır.

Kategori	9. sınıf	10. sınıf	11. sınıf	12. sınıf
1. Din ve mezhep aynı	+3,48*	+0,45	-2,90*	-0,94
2. İnsani kurum	-3,24*	-0,17	+1,77	+1,55
3. Tamamen ayrı	+1,28	+2,33*	-2,19*	-1,35
4. Değiştirmek günah	+2,58*	+0,05	-1,65	-0,92
5. Mezhebe gerek yok	+0,08	-1,77	+1,74	-0,05

Sınıf düzeyinde en kritik bulgu 9. sınıfta belirginleşmektedir. Özdeşleştirici “din ve mezhep aynı şeydir” yaklaşımı 9. sınıfta beklenenin anlamlı biçimde üzerinde ($z=+3,48$), 11. sınıfta ise anlamlı biçimde altındadır ($z=-2,90$). “Mezhep değiştirmek günahtır” yanıtı yalnızca 9. sınıfta anlamlı bir yoğunlaşma göstermektedir ($z=+2,58$). Buna karşılık “insani

**Ergenlerde Din-Mezhep Kavramsallaştırması:
Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Anadolu Lisesi Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma)**

kurum” kavrayışı 9. sınıfta beklenenin altındadır ($z=-3,24$). Bu örüntü, kavramsal yanılığın ve taassubun büyük ölçüde dokuzuncu sınıfta toplandığını ve ilerleyen sınıflarda çözüldüğünü göstermektedir. Böylece erken müdahale önerisi, betimsel bir izlenim değil, hücre düzeyinde istatistiksel bir kanıt hâline gelmektedir.

Kategori	Süleyman Şah	Mevlana	Plevne	Yedikule	Cağaloğlu	Gelenbevi
1.Din ve mezhep aynı	+2,50*	-1,71	-0,76	+3,48*	-2,02*	-1,41
2.İnsanî kurum	+0,16	-2,23*	+1,08	-2,14*	+2,29*	+0,91
3.Tamamen ayrı	+0,13	-1,35	+0,25	+1,35	-2,19*	+1,63
4.Değiştirmek günah	+0,64	-1,30	-1,24	+2,66*	-0,16	-0,52
5.Mezhebe gerek yok	-2,08*	+5,11*	-0,68	-1,32	+0,17	-1,22

Okul farklılaşması birkaç okulda belirgindir. “Din ve mezhep aynı şeydir” yanıtı Yedikule’de beklenenin çok üzerindedir ($z=+3,48$). “Dinde mezhebe gerek yoktur” yanıtı Mevlana’da tüm tablodaki en güçlü sapmayı üretmektedir ($z=+5,11$). “Mezhepler insanî kurumlardır” yanıtı ise Cağaloğlu’nda beklenenin üzerindedir ($z=+2,29$). Bu sonuç, okul iklimlerinin rastlantısal değil, kendine özgü kavramsal profiller ürettiğini göstermektedir. Aynı ilçedeki okullar arasında bile belirgin sapmalar bulunması, müdahalenin okul temelli tasarlanması gerektiğini bir kez daha doğrulamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, Anadolu lisesi öğrencilerinin din ile mezhebi nasıl kavramsallaştırdıkları nicel verilerle incelenmiştir. Kullanılan tek soru basit görünmekle birlikte, ölçtüğü olgunun derin olduğu görülmüştür. Zira öğrencinin mezhebi nereye yerleştiği, yalnızca bir bilgi tercihinin değil, dinî otorite, gelenek ve aidiyet tasavvurunu da yansıtmıştır. Ortaya çıkan tablonun tek renkli olmadığı saptanmıştır. Öğrencilerin çoğunluğunun sağlıklı bir kavrayışa yakın durduğu, ancak bu çoğunluğun gölgesinde göz ardı edilemeyecek bir azınlığın bulunduğu belirlenmiştir.

Araştırmaya ilişkin betimsel bulgular, frekans ve yüzde dağılımlarını içeren tablolar aracılığıyla sunulmuştur. Öğrencilerin %62,4’ünün mezhebi “din içinde oluşan insanî kurum” olarak tanımladığı ve bunun örneklemdaki en yüksek oran olduğu görülmüştür. İkinci sırada %20,1 ile “dinde mezhebe gerek yoktur” seçeneğinin geldiği saptanmıştır. Bunu %9,2 ile tam ayrıştırma, %7,3 ile özdeşleştirme ve yalnızca %1,0 ile “mezhep değiştirmek günah” yaklaşımının izlediği belirlenmiştir. Bu dağılımdan üç özgün tespit doğmuştur. *Birincisi*, örneklemin “mezhep vardır ama beşerîdir” biçiminde özetlenebilecek bir ara konumda yoğunlaştığı görülmüştür. *İkincisi*, asıl riskin taassup olmadığı anlaşılmıştır. Mezhepsel katılımın (%1,0) neredeyse silindiği, buna karşılık mezhebi gereksiz gören %20,1’lik damarın öne çıktığı saptanmıştır. Bu eğilimin bir taassup sorunu değil, kurumsal dinî otoriteden uzaklaşmanın işareti olarak okunması gerektiği değerlendirilmiştir. *Üçüncüsü*, özcü yaklaşımın (%7,3) sayısal olarak küçük olsa

da masum sayılamayacağı vurgulanmıştır. Çünkü her özdeşleştirme, kendi yorumunu mutlaklaştırma riskini taşımaktadır.

Hipotezler tek tek sınanmıştır. Anlamli bulunan tüm ilişkilerde etki büyüklüğünün zayıf kaldığı görülmüştür. Bunun, kavramsallaştırmadaki değişkenliğin demografik değişkenlerle açıklanamadığını gösterdiği değerlendirilmiştir.

H₁ doğrulanmıştır. Buna göre cinsiyet ile kavramsallaştırma arasında anlamlı ama zayıf bir ilişki bulunmuştur ($\chi^2=14,10$; $p=0,007$; Cramér's $V=0,136$). Düzeltilmiş artıklara göre kız öğrencilerin "insanî kurum" seçeneğinde beklenenin üzerinde ($z=+3,40$), erkeklerin ise hem özdeşleştirme hem reddetme uçlarında yoğunlaştığı saptanmıştır. Buna göre kadınların olgun kavrayışta toplandığı, erkeklerin iki uca dağıldığı belirlenmiştir.

H₂ doğrulanmıştır. Buna göre sınıf düzeyi ile kavramsallaştırma arasında anlamlı ama zayıf bir ilişki tespit edilmiştir ($\chi^2=40,41$; $p<0,001$; Cramér's $V=0,133$). "İnsanî kurum" oranının 9. sınıftaki %52,2'den 12. sınıfta %66,8'e yükseldiği, ancak ilişkinin doğrusal olmadığı görülmüştür. Düzeltilmiş artıklar, kavramsal yanılmanın büyük ölçüde 9. sınıfta toplandığını göstermiştir (özdeşleştirme $z=+3,48$; günah $z=+2,58$). Buradan, olgunlaşmanın yaşa değil öğretime bağlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

H₃ reddedilmiştir. Yani ilçe ile mezhep-din kavramsallaştırması arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($\chi^2=5,36$; $p=0,252$; Cramér's $V=0,084$). Fatih ile Gaziosmanpaşa arasındaki sosyo-ekonomik farkın mezhep algısına yansımadağı görülmüştür. Buna karşılık araştırmanın en özgün bulgusunun, farklılaşmanın asıl okul düzeyinde ortaya çıkması olduğu saptanmıştır. Okul ile kavramsallaştırma arasındaki ilişki anlamlı bulunmuş ($\chi^2=67,26$; $p<0,001$; Cramér's $V=0,148$) ve bu etkinin diğer tüm değişkenlerden güçlü olduğu belirlenmiştir. Aynı ilçedeki okulların dahi ayrıştığı, Mevlana'da "gerek yoktur" yanıtının en güçlü sapmayı ürettiği ($z=+5,11$), Çağaloğlu'nda ise olgun kavrayışın öne çıktığı ($z=+2,29$) görülmüştür. Dolayısıyla belirleyici olanın ilçenin gelir düzeyi değil, okulun iklimi olduğu sonucuna varılmıştır.

Araştırma bulguları doğrultusunda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir. Bu çalışma kapsamında geliştirilen *ilk öneri*, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programlarında din ile mezhep arasındaki ilişkinin tarihsel, yöntemsel ve yorum farklılıklarını içeren açık bir kavramsal çerçevede ele alınmasıdır. Mezheplerin dinin kendisiyle özdeş yapılar olarak değil, dinî metinlerin anlaşılması ve uygulanması sürecinde oluşan yorum gelenekleri olarak açıklanması, öğrencilerin farklı kategori tercihlerini gerekçeleriyle değerlendirmelerine katkı sağlayabilir. *İkinci öneri*, sınıf düzeylerine göre ortaya çıkan tercih dağılımlarının dikkate alınması ve özellikle ortaöğretimin başlangıç aşamasında dinî yorum, mezhep, içtihat ve dinî çoğulculuk kavramlarına yönelik öğretim etkinliklerine yer verilmesidir. Bununla birlikte, mevcut araştırmanın kesitsel yapısı nedeniyle bu öneri, dokuzuncu sınıf öğrencilerinde zaman içinde oluşmuş bir kavramsal yetersizlik bulunduğu varsayımına değil, bu sınıf düzeyindeki tercih dağılımının diğer sınıflardan farklılaşmasına dayanmaktadır. Üçüncü olarak, okul değişkeni ile din-mezhep kavramsallaştırması arasında istatistiksel olarak anlamlı, ancak zayıf düzeyde bir ilişki saptanmıştır. Bu nedenle okullar için tek tip bir uygulama yerine, öğrenci ihtiyaçları ve okulun eğitimsel bağlamı dikkate alınarak geliştirilecek destekleyici öğretim uygulamalarının değerlendirilmesi yararlı olabilir. Ancak bu bulgu, doğrudan öğretmen niteliği veya okul ikliminin etkisini göstermediğinden, söz konusu unsurlar ileri araştırmalarda ayrıca ölçülmelidir.

**Ergenlerde Din-Mezhep Kavramsallaştırması:
Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Anadolu Lisesi Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma)**

Dördüncü olarak, “Dinde mezhebe gerek yoktur” seçeneğinin kayda değer bir öğrenci grubu tarafından tercih edilmesi, mezhebin dinî yorum ve uygulamadaki rolünün derslerde tartışmaya açılmasını gerekli kılmaktadır. Bu tercihin bilgi kaynakları, dinî otorite algısı, gelenekle ilişki veya bireysel dinî yorumlarla hangi ölçüde bağlantılı olduğu nitel ve nicel araştırmalarla incelenmelidir. Beşinci olarak, cinsiyet ve sınıf düzeyiyle ilişkili bulguların düşük etki büyüklüğünde kaldığı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle öğrenci gruplarını sabit tutum profilleri üzerinden sınıflandıran uygulamalardan kaçınılmalıdır. İleri araştırmalarda dinî bilgi düzeyi, dinî otorite algısı, farklı mezhep mensuplarına yönelik sosyal mesafe, dinî bilgi kaynakları ve okul deneyimlerini birlikte değerlendiren çok maddeli ve geçerliği sınanmış ölçme araçlarının kullanılması önerilmektedir.

Son olarak bu çalışmanın bir başlangıç niteliği taşıdığı belirtilmelidir. Tercihlerin altındaki gerekçelerin açık kaldığı, bu sınırlılığın nitel görüşmeler ve çok değişkenli analizlerle aşılması gerektiği vurgulanmalıdır. Yine de şu husus açıktır: Ergende din-mezhep ayrımı tesadüfe bırakılamaz. Bu ayrımın ancak bilinçli, tutarlı ve okul temelli bir öğretimle inşa edilebileceği ve böyle bir öğretimin yalnızca kavramsal berraklık sağlamakla kalmayıp gençlerde birlikte yaşama ahlâkını da güçlendireceği göz ardı edilmemelidir.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s): Ayşe Yılmaz - Mehmet Dalkılıç

Finansman / Funding: Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul ederler / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça

- Acevedo, Giulia-Shah, Sanjay. "Sectarian Affiliation and Gender Traditionalism: A Sociological Study of Sunni and Shi'a Muslims". *Sociology of Islam* 3/1-2 (2015), 1-29.
- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. III, 120; III, 145.
- Arıcan, Sümeyra-Arıca Yalvaç, Handan. "Sosyal Medyanın Gençlerin Din Algısına Etkileri [The Impacts of The Social Media on The Youth's Perceptions of Religion]". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (Aralık 2021), 1062-1106.
- Awass, Omer. *Fatwaand the Making and Renewal of Islamic Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2023.
- Aydın, Osman. "Din-Mezhep İlişkisi veya İlişkisizliği Sorunu". *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 29/2 (2018), 193-208.
- Ayengin, Tevhit. "Fikhî Mezheplerin Bağlayıcılığına Dair". *İlahiyat Akademi* 5 (01 Temmuz 2017), 59-76.
- Azedi, Arman. "Religious Trends among Arab Muslims, 2010-2022: Continued Revival, Polarization, or Burgeoning Secularization?". *International Journal of Comparative Sociology* (2025), 1-23.
- Bahadır, Abdülkerim. "Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe ve Tereddütler". *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*. ed. Hayati Hökelekli. 255-306. İstanbul: Dem Yayınları, 2015.
- Bayraktar Karahan, Fatma. "İslâm'da Bir Arada Yaşama İmkânı: Mezhepler Arası Çekişmeler Bağlamında Mütakellimin 'Öteki' Algısı". *Yaşanabilirlik Açısından İslâm Dini Uluslararası Sempozyumu*, 637-653. Kars: 21-22 Ekim 2021. 2021.
- Becker, Sascha O.-Bentzen, Jeanet Sinding-Kok, Chun Chee. "Gender and Religion: A Survey". *RF Berlin Discussion Paper No. 111/25* (2025).
- Becker, Sascha O.-Bentzen, Jeanet Sinding-Kok, Chun Chee. "Genderand Religion: A Survey". *Journal of Demographic Economics* (2026), 1-42.
- Bilgin, Beyza. "Mezhepler Arası Din Dersi". *Hürriyet*. 6 Temmuz 2015. Erişim 2 Nisan 2025. <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/beyza-bilgin/mezhepler-arasi-din-dersi-29477972>.
- Bridges, Lisa J.-Moore, Kristin A. *Religionand Spirituality in Childhood and Adolescence*. Washington: Child Trends, 2002.
- Büyükkara, Mehmet Ali. "Mezhep ve Mezhepçilik". *İlahiyat Akademi: Altı Aylık Uluslararası Akademik Araştırma Dergisi* 5/1-9 (2017).
- Coşkunsever, Alim. "Gelişim ve Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Temel Problemleri". *Türk Din Psikolojisi Dergisi* 5 (2022), 47-80.
- Coutinho, José Pereira vd. "Religiously Unaffiliated Youth in Europe: Shifting Remnants of Religion". *Journal for the Scientific Study of Religion* 63 (2024).
- Çınar, Bayram. "İslam Geleneğinde Mezhepleşme Algısı ve Mezhep Olgusu". *Akademik-Us: Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 4/2 (2020), 43-70.
- Dalkılıç, Mehmet. *101 Soruda İslam Mezhepleri*. İstanbul: Duruş Yayınları, 2022.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as. *es-Sünen*. "Sünnet", 1.
- Ertit, Volkan. "Between Secularization and Desecularization: Youth Religiosity in Turkey's Imam Hatip Schools". *Religions* 17/1 (2026), 87.
- Fatih Belediyesi. Fatih Belediyesi. 2026. Erişim 8 Nisan 2026.
- Gaziosmanpaşa Belediyesi. Gaziosmanpaşa Belediyesi. 2026. Erişim 8 Nisan 2026.
- Good, Marie-Willoughby, Teena. "Institutional and Personal Spirituality/Religiosityand Psychosocial Adjustment in Adolescence: Concurrentand Longitudinal Associations". *Journal of Youth and Adolescence* 43/5 (Mayıs 2014), 757-774.
- Güler, İlhami. "Din Mezhep İlişkisi". *YouTube*. İlim ve Hikmet Vakfı, Sakarya, 2018. Erişim 10 Mayıs 2026. <https://www.youtube.com/watch?v=ZyZlRj7pUac>
- Gürsu, Orhan. "Ergenlik Dönemi Dindarlığı ile Ruh Sağlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34 (2015), 1-28.
- Hallaq, Wael B. *The Originsand Evolution of IslamicLaw*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Hardy, Sam A.-Pratt, Michael W.-Pancer, S. Mark-Olson, Joseph A.-Lawford, Heather L. "Community and Religious Involvement as Contexts of Identity Change Across Late Adolescence and Emerging Adulthood". *International Journal of Behavioral Development* 35/2 (2011), 125-135.
- Harvard Divinity School. "Exploring Sectarian Identity in Islam". Video. 14 Kasım 2024. <https://www.hds.harvard.edu/news/2024/11/14/exploring-sectarian-identity-islam>.
- Hovden, Eirik. "The Muhtaşar and Its Role in the Islamic Legal Schools". *Arabica* 72/4-5 (2025).
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. 15. Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. "Fiten", 17.
- İbn Manzûr. *Lisânü'l-'Arab*. "zhh" md.

**Ergenlerde Din-Mezhep Kavramsallaştırması:
Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Anadolu Lisesi Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma)**

- İnal, İbrahim Hakkı. "Mezhepler Tarihi Literatüründe Öteki Algısı: Mürcie Örneği". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/31 (01 Haziran 2014): 223-235.
- İstanbul Müftülüğü. *Din ve Hayat Dergisi: Eyüpsultan Özel Sayısı* 48 (2024).
- Kaymakcan, Recep. "Lise Öğrencilerinin İslam Düşüncesindeki Yorum Farklılıklarına İlişkin Kavramlara Bakışları". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* (2018). Erişim 2 Nisan 2025. <https://www.researchgate.net/publication/329813201>.
- Kaymakcan, Recep. "Türkiye'de Din Eğitimi Politikaları Üzerine Düşünceler". *EKEV Akademi Dergisi* 11/27 (2006), 21-36.
- Kaymakcan, Recep. "Türkiye'de Din Eğitiminde Çoğulculuk ve Yapılandırıcılık: Yeni Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı Bağlamında Bir Değerlendirme". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* 7/1 (2007), 181-210.
- Kim, Hyun Young. "Statistical Notes for Clinical Researchers: Chi-Squared Test and Fisher's Exact Test". *Restorative Dentistry&Endodontics* 42/2 (2017), 152-155.
- Koç, Mustafa. "Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisi Üzerine Teorik Bir Yaklaşım". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2003), 373-397.
- Korkmaz, Sıddık. "Sınırları Belirlenemeyen Dini Bir Oluşum: Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 5/3 (Kış 2005), 377-392.
- Kub, J.-Solari-Twadell, P. A. "Religiosity/Spirituality and Substance Use in Adolescence as Related to Positive Development: A Literature Review". *Journal of Addictions Nursing* 24/4 (Ekim-Aralık 2013), 247-262.
- McHugh, Mary L. "The Chi-Square Test of Independence". *Biochemia Medica* 23/2 (2013), 143-149.
- Murat, R. "Lise Öğrencilerinin Din Algılarının Din Eğitimine Yönelik Tutumları Üzerindeki Etkileri: Sakarya Örneği İncelemesi". *Bilimname* 53 (2025), 461-494.
- National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. *The Promise of Adolescence: Realizing Opportunity for All Youth*. Washington DC: The National Academies Press, 2019. <https://doi.org/10.17226/25388>.
- Onat, Hasan-Kutlu, Sönmez (ed.). *İslam Mezhepleri Tarihi El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Onat, Hasan. "İslam Ortak Paydası ve Mezhep Gerçeği". *İlahiyat Akademi* 5 (2017), 11-36.
- Onat, Hasan. "Mezheplerin Stratejik Boyutu ve Mezhep Çatışması". *İlsam*. Erişim 2 Nisan 2025. <https://ilsam.org.tr/mezheplerin-stratejik-boyutu-ve-mezhep-catismasi-prof-dr-hasan-onat/>.
- Ortaöğretim Genel Müdürlüğüne Bağlı Okul Türleri ve Sayıları. https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2024_10/16180203_istatistikkurumbilgileri.pdf erişim: 16/05/2026.
- Pew Research Center. "Religious Importance and Religious Affiliation". www.pewresearch.org 6 Mayıs 2025.
- Pew Research Center. "The Gender Gap in Religion Around the World". *Pew Research Center*. 22 Mart 2016.
- Pew Research Center. "Theories Explaining Gender Differences in Religion". www.pewresearch.org 22 Mart 2016.
- Pew Research Center. "Young Adults Around the World Are Less Religious by Several Measures". www.pewresearch.org 13 Haziran 2018.
- Pfund, Graham N.-Schultz, L. H.-Andrews, J.A.-Hill, Patrick L. "Individual-Level Trajectories of Religiosity during Adolescence and Their Implications for Purpose". *Psychology of Religion and Spirituality* 14/3 (Ağustos 2022), 386-389.
- Schnitker, Sarah A.-Medenwaldt, Jay M.-Williams, Emily G. "Religiosity in Adolescence". *Current Opinion in Psychology* 40 (2021), 155-159.
- Sedgwick, Mark. "Sects in the Islamic World". *Nova Religio* 3/2 (01 Nisan 2000), 195-240.
- Sever, Mehmet. "Abdülkâhir Bağdâdî'nin El-Farq'ında 'Öteki'nin Karakter Özellikleri". *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 12/1 (01 Haziran 2019): 147-179.
- Tekin, Sümeyra-Yalvaç, Handan. "Sosyal Medyanın Gençlerin Din Algısına Etkileri". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2021), 1065.
- Gören, Sümeyra Teymur. *Lise Öğrencilerinin Mezhep Algısının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa. *el-Câmi'u's-Sahîh*. "İmân", 18.
- Topaloğlu, Bekir. "Mezhep". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/532-534. İstanbul: TDV Yayınları, 2004.
- Tosun, Cemal. "Din Eğitimi-Öğretimi ve Mezhep". *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 29/2 (2018), 257-267.
- Tunç, Harun. *Din ve Toplumsal Cinsiyet: Lise Gençliği Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: İksad Yayınevi, 2022.
- Üzüm, İlyas. "Mezhep". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/526-532. İstanbul: TDV Yayınları, 2004.
- Yapıcı, Asım. "Cinsiyete Göre Farklılaşan Dindarlıklar ve Kadınlarda Dinsel Yaşamın Farklı Görüntüleri". *Dini Araştırmalar* 19/49 (01 Kasım 2016), 131-161.

- Yapıcı, Asım. "Şüphe ve İnanç Kıskaçında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları". *İlahiyat Akademi Dergisi* 12 (2020): 1-44.
- Yavuz, Abdullah Ömer. "Mezhepler Arası Mücadele -Hanbelilik-Eş'arilik İlişkisi-". *İslâm Araştırmaları Dergisi* 49 (31 Ocak 2023), 220-224.
- Zengin, Mahmut-Altuntaş, Yeliz. "Lise Öğrencilerinin İslam Düşüncesindeki Yorum Farklılıklarına İlişkin Kavramlara Bakışları". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/38, (2018): 223-252.